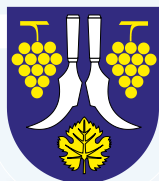

Stezka
lovců
mamutů

Naučná stezka:

STEZKA LOVCŮ MAMUTŮ V BORŠICÍCH

www.facebook.com/stezkalovcumamutu/

Vybudování naučné stezky „Po stopách lovců mamutů“ bylo financováno za podpory Programu rozvoje venkova.
Dotace pokryla 100 % nákladů na realizaci.

EVROPSKÁ UNIE
Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
Evropa investuje do venkovských oblastí
Program rozvoje venkova

MINISTERSTVO ZEMĚLSTVÍ

Po stopách lovců mamutů

Vážení návštěvníci, vítejte v obci Boršice,

přeneste se s námi teď proti proudu času staletí a tisíciletí do hluboké minulosti. Zanechme za sebou auta, panelová sídliště, povozy, hrady, legie, oppida i přelidněné aglomerace a přesuňme se zpět v čase do jedné z četných pradávných kultur tajemného, nám takřka neznámého paleolitu, doby samotných legendárních lovců mamutů (spadající pod kulturu zvanou moravský gravettien). Právě jejich kultura září svou výjimečností, zanechávajíc u nás na Moravě jasnou archeologickou stopu své existence, plnou nejrůznějších indicií, nesoucích v sobě příslib pochopení pohledu do světa někdejších lidí. Tehdy, asi před 30 tisíci roky, se na místech dnes zvaných Chrástka a Nadhorky usadili lidé, kteří lovili nejen mamuty, ale i další, dnes vyhynulá nebo na severu žijící zvířata. Jiní lidé obdobně dávných kultur zhotovovali předměty denní potřeby z co nejlehčích materiálů, aby vyhovovaly jejich nomádskému životu a vzhledem k užitým lehkým materiálům se beze zbytku rozložily. Lovci mamutů však žili způsobem, který vedl, zvláště na Moravě, k uchování nevšedního množství nejrůznějších předmětů a dokladů jejich výjimečné kultury.

Zdejší lokality jako Boršice, Jarošov, Spytihněv na stráních Chřibů prozrazují, že i tato krajina tehdejšími lidem imponovala stejně jako Pálava, nebo Skalka v přerovském Předmostí. Tady lovci mamutů upřednostňovali buď místa s výhledem do krajiny, nebo zúžené koridory luhů mezi kopci, jako tomu bylo i v případě severnější Napajedelské brány.

Tak jak o této epoše přibývá poznatků, díky archeologickým odkryvům a četným novým analytickým metodám, otevírá se naděje, že jednou skutečně více než jen pootevřeme dvířka k poznání života těchto obdivuhodných lovců. Na straně druhé se po čertech nedaří již získané informace dostávat k veřejnosti, a tak ani teď, po více jak sto dvaceti letech od prvých nálezů, nemáme stále ani obyčejné portréty lidí z nálezů z předminulého století. A co víc, některé z prvotních unikátních památných

nálezů byly zničeny. Spláčet tento dluh veřejnosti a představit kouzelný svět skutečného pravěku nás vede k pozvání na tuto tajuplnou cestu.

Zpracovatelé tohoto materiálu přidávají současnou představu, vytvořenou na základě aktuálních vědeckých poznatků pod heslem VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚŘ, a dodávají: Na rozdíl od některých vyobrazení či školní četby se nám sami lovci mamutů 100 let představují na vlastních soškách jako upravení, učesaní či ostříhaní lidé, kteří se rádi pečlivě zdobí. To sledujeme už půlstoletí i v některých hrobech. Postava i obličej jsou nám blízké a nenajdeme v nich mnoho neobvyklostí. To proto, že vznik člověka našeho druhu spadá do desítkrát staršího období a doba lovců mamutů je z tohoto pohledu vlastně téměř současná. :-D

Přes úskalí a podmínky doby ledové tito lidé dokázali rozvinout takovou potravní strategii, že je archeologové už před několika desetiletími představovali jako „komplexní lovecko-sběračskou společnost“ či „lidi zlatého věku“ a porovnávali je třeba s indiány amerického severozápadu. Ti žijí v blahobytu, mnozí jsou urození a bohatí a dávají své postavení rádi na oddiv. Však si vzpomeňte na nepřehlédnutelné totemy lovců lososů a velryb. Ale ani jim nepadají pečení holubi sami od sebe do úst a musí zvládat rafinované konstrukce lodí, techniku námornictví a lovu s velkými harpunami. I velké složité konstrukce na chytání táhnoucích ryb jsou obdivuhodné.

Proto, když bylo zjištěno rozborem zubů lovců mamutů, že neznali hlad a dochované zbytky jejich jídelníčku poukázaly na schopnost ulovit a zpracovat jakoukoli kořist, slibují tyto indicie, že i tito dávní lidé znali nějaká nevšední technická řešení a jejich chování bylo jistě také obdivuhodné.

Osídlení obce Boršice a jejího bezprostředního okolí, které nepřetržitě trvá minimálně od starší doby kamenné až do

současnosti, nám jednoznačně vypovídá o tom, že zdejší místo a okolní krajina jsou pro život lidí mimořádně příznivé. A toho bychom si, stejně jako naši předci, měli vážit.

Naučná stezka „Po stopách lovců mamutů“ o délce asi 1 km, která se nachází v autentickém místě nálezů paleolitického osídlení, vás postupně seznámí s informacemi a poznatky o životě lovců mamutů, o jejich způsobu obživy a o osídlení zdejší krajiny. Seznámíte se také s druhy obydlí, výrobou jednoduchých nástrojů a první keramiky, dopravními prostředky, gastronomií, dále pak s vírou či počínajícím uměním. Na trase naučné stezky kromě obvyklých zastavení, vybavených informačními tabulemi, naleznete také dřevěné sochy zvířat a lovců mamutů v životní velikosti, stopy zvířat, posvátný šamanský sloup nebo krytá posezení.

Stezka je určena peším turistům, rodinám s dětmi i seniorům,

prostě všem obyvatelům i návštěvníkům obce Boršice a zcela jistě se stane i výborným poznávacím a vzdělávacím prvkem pro školní výlety.

Při realizaci naučné stezky Obecní úřad v Boršicích spolupracoval s Archeologickým ústavem ČSAV, konkrétně s Ing. Petrem Škrdlou, Ph.D., RNDr. Miriam Nývltovou Fišákovou, Ph.D., a s archeologickým oddělením Slováckého Muzea v Uherském Hradišti, vedeným Mgr. Tomášem Chrátkem. Obrazy, z nichž mnohé oběhly téměř celý svět a provází učebnice anglicky hovořících zemí, poskytl výtvarník Libor Balák, texty na panelech zpracoval Libor Balák s týmem (RNDr. Roman Bortel, Ph.D., Petr Dula, RNDr. Miriam Nývltová Fišáková, Ph.D., Ing. Petr Škrdla, Ph.D., Petra Vichová, Milan Železník). Dřevěné sochy zvířat a ostatní technické prvky vyrobila společnost STYL DESIGN, s. r. o.

Archeologické výzkumy v Boršicích

Samotný příběh lokality není rozhodně fádním výčtem dat a záznamů výkopů, je to skutečně příběh jako z pera nějakého spisovatele.

Nejstarší zaznamenaný nález, který naznačoval význam boršické lokality Chrátka, spadl do roku 1902, kdy místní občan František Suchánek v břehu polní cesty objevil mamutí kel o délce jeden metr a další blíže nespecifikované zvířecí kosti. Své nálezy odnesl do místní školy, která kel později věnovala učitelskému ústavu v Kroměříži. O uložení ostatních kostí nemáme žádné informace. Nebylo však jasné, zda jde o izolovaný nález, nebo prvotní příslib bohatších výzkumů.

K prvnímu skutečnému archeologickému výzkumu Chrátky došlo až v roce 1939, kdy na lokalitu, z pověření Archeologického spolku Starý Velehrad, přijel prof. Vilém Hrubý. Ve zkušebním výkopu narazil na paleolitickou kulturní vrstvu, která obsahovala dva pazourkové úštěpy, fragmenty mamutích kostí ze sedmi žeber a ve stopách ohniště několik uhlíků. Na přilehlých polích pak sesbíral asi 1 500 kusů kamenných artefaktů opracovaných lidskou rukou. Jednalo se zejména o pazourkové úštěpy a odštěpky, čepele, mikročepele, vrtáky, rydla, čepelovitá škrabadla a nejrůznější hroty.

Po 15 letech zde došlo k dalšímu odbornému výzkumu, nebo alespoň k pokusu o výzkum. V roce 1954 na lokalitu Chrátka přijel archeolog Univerzity J. E. Purkyně v Brně prof. PhDr. František Kalousek. Ten se však přes svoje veškeré snažení nedočkal žádného úspěchu. Avšak v roce 1961 a poté v letech 1964–1965 byly vyorány při hluboké orbě v těsné blízkosti Chrátky další mamutí kosti, jedna mamutí stolička a dále kosti vlka a soba. Pan Bedřich Vyskočil, který se věnoval především výzkumu druhé lokality Nadhorky, správně odtušil význam boršických paleolitických lokalit a trpělivým poukazováním na svoje nálezy na patřičných místech docílil toho, že místo nálezů se následně vydal prozkoumat jeden z našich nejvýznamnějších paleolitiků archeolog Archeologického ústavu ČSAV Doc. RNDr. Bohuslav Klíma, DrSc. Ten zde našel přibližně 750 nejrůznějších artefaktů a 260 dalších pazourkových předmětů. Byla mezi nimi škrabadla, dláta, rydla, ale i čepele a nejrůznější úštěpy a odštěpky.

Výzkumy na lokalitě Chrátka probíhaly také v poměrně nedávné době. V letech 1996–1997 zde pomocí speciálního velkého geologického ručního vrtáku provedl sérii průzkumných lokalizačních sond archeolog Archeologického ústavu ČSAV Ing. Petr Škrdla, Ph.D. V roce 2005 se sem vrátil a spolu s týmem spolupracovníků zde kopal až do roku 2008. V celkem 24 sondách zde našel více než 540 nejrůznějších artefaktů, mimo jiné rydla,

čepelová škrabadla, mikročepele, hrotité mikropilky, množství štípané industrie a drobných odštěpků a stopy červeného barviva. Vykopal také téměř 5 000 zvířecích kostí a jejich zlomků, a to dvou dospělých jedinců a jednoho mláděte mamuta srstnatého, dále pak nosorožce srstnatého, sprašového koně, soba polárního, vlka obecného, medvěda jeskynního, rosomáka sibiřského, polární lišky a zajíce běláka.

Druhá lokalita ze starší doby kamenné v polní trati Nadhorky byla v roce 1941 objevena boršickým občanem Janem Suchánkem. Ten zde našel především drobný výrobní a odpadový materiál. V roce 1952 toto místo důkladně prošel již zmiňovaný bývalý pracovník Archeologického ústavu ČSAV

Moravská archeologie přinášela od konce 19. století mnohá světová unika. Přerovský hrob, který obsahoval ostatky hned dvou desítek lidí éry lovců mamutů, dodnes nemá ve světě obdobu. Také další moravské nálezy nám dávají možnost pohledu do tváře někdejších lidí. Moravský gravettien například přinesl doklady úpravy vlasů v podobě drobné věstonické hlavičky. Vlastně na všech tehdejších soškách, které jsou podrobněji popisné, je pozornost věnovaná i pečlivým účesům. Naše nálezy tak již dávno předdeslaly, že si svět lovců mamutů musíme představovat právě jako dobu řemeslně a esteticky založených lidí.

(toho času v důchodu) Bedřich Vyskočil, který zde sesbíral velké množství škrabek, drásadel, čepek a mnoho kusů artefaktů nejrůznější kamenné industrie. Osídlení na této lokalitě je dokonce ještě o několik tisíc let starší než v Chrástce.

Z mladší doby kamenné, odborně nazývané neolit, bylo v Boršicích objeveno v polních tratích Záhumenní, Oujezdky, Zelnice a Rybníčky několik sídlištních a jámových objektů.

Sídliště lovců mamutů

Lidé všude na světě vytvářejí nejrůznější kultury a bylo tomu tak i v minulosti. Archeologie sama užívá umělého klíče k určování jednotlivých kultur na základě technologií a charakteristik nejběžnějších nástrojů. Proč je a bylo tolik nejrůznějších kultur? Když užijeme biologického klíče, můžeme předpokládat, že je tomu tak především proto, že se tím lidé specializovali na některou z výhodných nabídek svého životního prostředí. Tato konkretizace životní strategie dává kultuře její specifické identifikační rysy a ovlivňuje i samu mentalitu lidí.

Máme-li charakterizovat hospodářství přírodních národů, patří k němu obnovitelnost zdrojů. Proto se lidé pohybují po svém území tak, aby se opuštěná loviště a sklizená vegetace měly čas zregenerovat. Ovšem s tím, že tam, kde jsou celoročně dostupné zdroje, se adaptačně mění chování lidí a vznikají nejen sezonní sídliště, ale i celoročně obývané základny.

A přesně poslední jmenovanou situaci sledujeme v analýzách biologického materiálu velkých sídlišť lovců mamutů u nás. Komplexnost (složitost) života lovců sběračů, a tedy i života lovců mamutů, tkví v paralelním čerpání různých zdrojů, čímž dochází k bezpečnému jištění ekonomiky. Takové úspěšné a poněkud lidnatější společnosti bývají také složitě sociálně strukturovány. Pro naše lovce mamutů to znamenalo, že zatímco jedni zůstávali celý rok na stálých místech, jiní hledali obživu a suroviny v určitých ročních obdobích na vzdálenějších územích. Někdy i stovky kilometrů, jak bezpečně dokládá pohyb kamenné suroviny štípatelných silicitů.

Pro budoucí plné pochopení složitého systému životní strategie těchto lidí jsou velmi důležité právě někdejší sezonní základny, které nám prozrazují jemnější specializaci a schopnost využití konkrétní nabídky surovin a konkrétní morfologie krajiny. Odhalují schopnost reakce na příležitost. Jednou z takových sezónních lokalit je právě zdejší, archeology zkoumaná oblast. Lokalita Chrástka sloužila moravským gravettencům (lovcům mamutů) především od jara do pozdního podzimu. Poloha lokality byla vzhledem k vegetačnímu období velmi výhodná pro sběr plodů a sklizeň invazního rákosu, který je především vydatným zdrojem pro přípravu mouky (zejména kořen, nebo se dá dužina stonku jíst rovnou), ale i ceněnou a ideální surovinou pro výrobu rohoží a dalších košíkářských produktů. Náplní každé sezony byla příprava zásob a prostředků na sezonu nadcházející. Roční období, v němž byla zdejší lokalita využívána, napovídá, že se zde lidé prostě připravovali na zimu. Vyprodukované zásoby pak transportovali směrem do trvalých zimních základen.

Pokud se podíváme v etnologii po obydlích pro podobné podmínky, jaké očekáváme pro lovce mamutů, jsou to v trvalých sídlištních bytelné dřevěné konstrukce s dobře izolujícími stěnami z drnů. Je možné předpokládat i užití rákosu, který by měl být jednak dobře dostupným materiálem a v dané době značně suchého klimatu by byl navíc materiálem takřka zdravotně bezrizikovým (vlhký rákos je zdrojem pro lidské zdraví nebezpečných patogenů).

V těch bylo při archeologických výzkumech, které zde v různých letech prováděli PhDr. Innocenc Ladislav Červinka a prof. Vilém Hrubý, nalezeno množství keramických střepů, z nichž část byla zdobena jemně červenou barvou, ornamenty a nehtovými vrypy. Dále pak zde byly vykopány různé pazourkové nožičky, motýčky a štíhlý kamenný kopytnatý klínek.

Pro dočasná sídliště mimo zimní sezonu jsou nejvýhodnější jehlanové stany pokryté březovou kůrou, která je díky své nízké hmotnosti velmi vhodná na přepravu. Případná zimní mobilní tábořiště by potřebovala potahy spíše z kůže nebo ještě lépe z kožešiny.

Určitě sem patří důležitá poznámka našich VYMÍTAČŮ MÝTŮ A POVĚŘ, že se lovci mamutů velmi úzkostně vyhýbali jeskyním. :-D

Místa především dlouhodobějšího osídlení nebyla vybírána nahodile. Výběr se řídil poměrně složitými pravidly a účelem. Polohu sídliště v zásadě ovlivňovalo několik faktorů – hojnost potravy, zejména dostatek zvěře a využitelných rostlin, dále blízkost specifického vodního toku a dostatečně rychlé svahové proudění vzduchu – to bylo jistě důležité pro zdárné zpracování potravy a surovin, ale především to byla veledůležitá ochrana před velmi dotěrným létavým hmyzem. Taktéž měla lokalita zajistit rozumný výhled do kraje pro možnost sledování pohybu zvířat (což ale neplatí stoprocentně a naznačuje to spíše v daném případě prvořadě zaměření na zajištění jiného hospodářského úkolu). Naši gravettenci opakovaně vyhledávali pro svá tábořiště místa na malých plošinkách ve svahu kopců, pod nimiž v údolí meandroval říční proud.

Přítomnost příhodného vydatnějšího vodního toku byla zásadní, výhled na loviště by však značnou část roku nekorespondoval s jeho dostupností, protože řeka byla zpravidla kolmá na směr pohledu do otevřené krajiny. Bez technického řešení by tak byla většina pozorovaných lovišť, pokud nebyla zrovna řeka zamrzlá, nedostupná.

Toto samo je zajímavé téma nabízející několik modelů řešení. Především samotný fakt, že část tajícího sněhu mohla zajistit vodu stékající bezprostředně v okolí sídliště, jež zároveň byla výzvou k dětským hrám s potůčky a jejich regulací. Omezené dešťové srážky byly nahrazeny ideálním terénem, po kterém voda stéká. Proto rozvoj dětí a jejich obrazotvornosti, počítající s aktivitou vody, byl jistě velmi solidní.

Určitá přímá technická řešení, mimo dopravy lodí, se tedy zdají být také možná a zajímavá. Předně část roku by mohl fungovat brod, čemuž odpovídají některá data, divočící řeky měly tehdy dno nikoli bahnité, ale šterkopískové, tudíž by lidé nezapadávali při každém kroku do bahna, ještě nedej bože s nějakým tím nákladem. Potíž ale nastává s vysokou statistikou ideálních brodů. Muselo by jich být až podezřele mnoho. To není pravděpodobné. Určitě muselo zůstat při tolika paralelních tocích a několika za sebou jsooucích tábořištích nějaké to koryto s hlubší vodou, ne příliš vhodné pro přebrození. Proto pokud nepanovalo pro nějaké máchání zrovna ideální počasí, a to určitě většinu roku nepanovalo, rozdělená řečiště umožňovala budování přemostění, naštěstí poměrně malých. Model krajiny s řekou, strukturovanou jako divočící, dokonce snad i překvapivě upřednostňuje taková přemostění před vlastním využíváním lodí v případě prostého přepravení se na druhou stranu břehu řeky. Je totiž velmi pravděpodobné, že by se loď musela několikanásobně vykládat a nakládat z prosté potřeby dostat se na druhou stranu, nebo zpět.

Pokud by nebyli schopni gravitaci vodní tok překračovat

jinak než pomocí brodu, byli by s celou svojí velkolepou sídlištní kulturou zcela odkázáni na pouhé rozměry proměnlivé řeky s nevyzpytatelnou konstelací topografie řečiště. Pak by náhodná modelace bezprostřední krajiny řeky určovala místo a délku trvání i konec existence trvalého tábořiště. A to se mi jeví u kultury, které přisuzujeme mnohá zajímavá technická řešení i transport těžkých kostí, jako naprosto disharmonické a nelogické.

Nutnost blízkosti řek pro gravettienské lokality otevírá celou řadu zajímavých teorií k průzkumu. Jednak je to pohled na řeku jako komunikační spojnicí, řeku jako zdroj vody potřebné k provozu řemesel a hospodářství, řeku jako zdroj surovin a konečně řeku jako zdroj potravy. Zajímavý je předpoklad řeky jako bohatého zdroje rákosu. Tato invazivní rostlina se dnes vyskytuje v celé Evropě s výjimkou skutečně velmi chladných polárních oblastí. Vegetační pokryv krajiny v době lovců mamutů představuje parkovou krajinu jak s odolnými jehličnany, tak listnatými stromy. Je proto představitelné, že minimálně alespoň část jižního území lovců mamutů byla bohatá právě na tuto rostlinu, a ta že se tak spolupodílela na formování této kultury. Usazuje se totiž velmi ráda právě na březích pomalu tekoucích řek a slepých ramen. Vyžaduje však určité „zúrodnění“ vody, které by jí trvalá sídliště snad mohla opravdu poskytnout, pokud byla budována na těch správných místech. Právě takové řeky pak sloužily jako hlavní osa pro rozmístění gravettienských tábořišť. Rákos, ačkoli nemá pro pastvu býložravých zvířat hodnotu, je pro člověka vydatným zdrojem snadné a velmi dobře dostupné potravy a surovin. (Pokud by rákos rostl jen v jižní oblasti území lovců mamutů, korespondovalo by to naprosto přesně s lokalizací trvalých sídlišť, s nimiž mohl velmi úzce souviset.)

Sídliště tvoří obydlí, zásobárny a pracovní a skladovací prostory. Jádrem sídliště lovců mamutů nebyla nikdy samotná obydlí, stejně jako v mnoha dalších přírodních kulturách. Značná, spíše převážná řada aktivit a práce se odehrávala venku, kde byl vždy daleko zdravější vzduch a nesrovnatelně příznivější světelné podmínky. Některá venkovní pracovní místa mohly dostatečně ochraňovat před větrem prosté zástěny. Zvláštní postavení měly zásobnice, které nesměly být dostupné pro škůdce a šelmy a byly buď nadzemní, nebo podzemní. Stejně tak

neměly svým umístěním přitáhnout pozornost mrchožravých šelem směrem k lidem. Podobně byly stranou prostory, kde probíhalo zpracovávání zvěře, jejíž zbytky lákaly polární lišky, straky, havrany a další nenechavé jedlíky hledající příležitost snadného a rychlého občerstvení.

Samotná obydlí poskytovala lidem ten správný komfort vzhledem k možné nepřízni jakéhokoli počasí. Jak bezpečně víme z jednoho staršího nálezu z Francie, lůžka se měkčila vhodnou rostlinnou hmotou a překrývala kožšinami. Ohniště bylo normou. Umístění ohnišť v určitých pracovních částech obydlí je z hlediska archeologie sporné. To proto, že jak ukazuje etnologie, stan rozhodně není fixní a architektonicky neměnná modla, ale patří spíše do oblasti běžné konstrukce předmětů než do skutečné a těžkopádné architektury. Zvláště mobilní stany. Ale ani obydlí myšlené jako zimní nemusí být jako zalité do betonu, může mít také některé měnitelné parametry,

kožená stěna se snadno vyhrne a ohniště i přilehlé pracovní či odpočinkové plochy se stávají součástí svěžím vzduchem provětrávaného a prosvětleného exteriéru, a další snadnou úpravou se tyto prostory zase ocitnou uvnitř obydlí. Ohniště sama někdy bývají doprovázena stopami po varných jamkách nebo varných kamenech. V době lovců mamutů se vařilo pomocí v ohništi rozehřátých kamenů, které se pak vložily do kožené nádoby s vodou. Ta byla buď v nosné konstrukci, nebo zapuštěna do země proti zvrhnutí.

Poznámka VYMÍTAČŮ MÝTŮ A POVĚŘ směrem k vynálezu rozdělávání ohně v době lovců mamutů:

Jak už dokládá samotná ruka nejstarších lidí, byl člověk plně specializován na práci. K neuromotorickým dovednostem bylo pochopitelně a automaticky nutné mít informační databázi i neurální plastický aparát řešící problémy a řadičí data do logických nadřazených celků, tak jak se to děje i u ostatních živočichů. Člověk tak ve své specializaci musel ovládnout oheň hned zpočátku své existence. Kdepak tedy nějakí lovci mamutů, ti rozhodně nepatří mezi nejstarší lidi světa. :-D

Kultury ostrova Tasmánie, zaniklé koncem 19. století, ze kterých známý spisovatel Štorch a někteří badatelé ve své době čerpali inspiraci ke svým představám o dávných lidech, se chovaly z našeho pohledu až podivně jednoduše. Bylo tomu tak však nikoli pro primitivnost, jak se dříve věřilo, ale, jak se v 80. letech minulého století zjistilo, kvůli hospodaření na velmi omezeném území svého ostrova s omezenými zdroji. Tedy prostě nedorozumění. :-D

Teprve na okraji sídliště se pak zpravidla nacházely výrazné skládky zvířecích, především mamutích kostí, jinde do té doby

nevídané. Kostí mamutů obsahovaly tuk a používalo se jich k otopu, jiné indicie naznačují, že kosti končily ve zvodnatělých místech plochy tábořiště, kde zejména velké kosti mohly sloužit k prostému zpevnění půdy pro průchod. Pokud velké kosti zůstávaly na povrchu, měly zřejmě reprezentovat nevšední loveckou zdatnost. Tyto nápadné skrumáže mamutích kostí spojené s lovem mamutů byly přítomny především v moravském gravettieniu, teprve po několika tisících let se začaly tyto kulturní projevy objevovat i ve východní Evropě na lokalitách jako např. Kostěnky na Donu, Mežirič, Mezin a další.

Vytváření skrumáží velkých nápadných mamutích kostí bylo z biologického pohledu rozhodně účinným způsobem, jak z krajiny odstranit doklady o usmrcení mamuta. Jinak by byla varována další zvířata. Je také velmi logické předpokládat nějaký systém v ukládání a hospodaření s těmito trofejemi, protože pokud nebyly v určitém čase spáleny, mohly pak i několik roků nesnesitelně zapáchat.

Podnebí ve starší době kamenné

Úsek minulosti, který označujeme jako dobu lovců mamutů, tedy gravettien, řadíme do středního období mladého paleolitu. Mladý paleolit – doslova přeloženo „mladá starší doba kamenná“ – byl epochou velkých kultur severského typu s nejrůznějším hospodářským zaměřením. Gravettien byla kultura nejen panevropská, ale svým vlivem zasahovala až do střední Asie. Také to byla nejdéle trvající kultura moderního člověka v Evropě. Charakteristické pro gravettienskou tradici byly drobné statické sošky žen, mnohdy podrobně popisně zpracované, vyrobené z nejrůznějších materiálů a umístované do skrýší pod podlahy, aby zaháněly zlé duchy a chránily klid obydlí. Oproti současnému podnebí bylo podstatně chladněji, lokálně byla půda trvale zmrzlá a tála jen na povrchu. Dešťových srážek bylo pomálu. Současné, vyložené teplomilné rostliny bychom tu hledali marně. Rozmístění vegetačního pokryvu odpovídá předpokladu chladné lesoparkové krajiny a chladné lesostepi. Vegetace i zvířena připomínaly řídké lesíky dnešního jižního Finska nebo Švédska.

V období našich lovců mamutů byly tedy běžné dlouhé a studené zimy bez většího množství sněhu, kdy spíše dlouhodobě mrzlo. Pro býložravá zvířata, jako byli mamuti, proto nebyl problém zimu přečkat, ve zmrzlé krajině našla spoustu potravy v podobě suché trávy či jiných rostlin. Jara a podzimy byly relativně krátké a vlhkostně nevyrovnané. Léta byla relativně teplá, avšak výrazně sušší, než jsou nyní. Bylo také mnohem větrnější než v současnosti.

Období kultury gravettien skončilo velmi výrazným ochlazením. To bylo zhruba někdy před 21 000 až 18 000 lety. Teploty se na Moravě blížily poměrům současné severní Sibíře. V letních měsících se průměrná teplota pohybovala kolem 11 °C, naopak zimní průměr činil 19 °C pod bodem mrazu. Teplotu výrazně ovlivňoval 1 až 3 km silný kontinentální ledovec, který pokrýval celou severní Evropu a končil někde na úrovni dnešního Berlína a Varšavy. Na území současné České republiky se pak nacházely menší ledovce na Šumavě nebo v Krkonoších.

Po gravettien, v nejmladší fázi mladého paleolitu, u nás následovaly jiné menší kultury a asi od doby před 15 tisíci roky jedna velká kultura – magdalenien. Ten byl specializován na lov koní a sobů. Tito lidé vyhledávali pro svou loveckou strategii vhodná krasová území a i u nás vstupovali příležitostně

do podzemí a jejich styl života byl výhradně nomádský. Jejich drobné venuše se od gravettienských výrazně lišily. Byly už spíše jen zjednodušené s nápadně a nezaměnitelně vystrčeným zadečkem. **Toto období bylo oproti gravettien výrazněji chladnější.**

Gravettien předcházela další velká panevropská kultura, a to aurignacien s datovacími mezi 30 a 40 tisíci roky. To bylo v nejstarší fázi mladého paleolitu. Tato kultura byla charakteristická spíše svými kamennými soubory nástrojů. Oproti gravettien bohatému na nejrůznější sošky žen a zvířat a nejobtížnější zdobné či nezdobné kostěné a mamutovinové předměty byl aurignacien jiný. A tak tato kultura zanechala pro archeology jen málo předmětů. Ale i to málo je fascinující, nejznámější je soška mytické bytosti s lidským tělem a lví hlavou. Nechybí ani kostěné flétny a velmi známé jsou pěkné a trefné kresby zvířat z Francie. **Toto období bylo o něco přívětivější než v kultuře gravettien, ale stále chladnější než dnes.**

Aurignacien předcházelo období přechodných kultur a o některých z nich se traduje, že snad ještě patřily původním obyvatelům Evropy – neandrtálcům.

Doprava ve starší době kamenné

Mladý paleolit, tedy epocha velkých kultur severského typu, je spojen s výrazným transportem silicítů – kamenné suroviny pro výrobu štípaných užitkových nástrojů. Pohyby kamene jsou dobře zdokumentovány a dělo se tak běžně na vzdálenosti stovek kilometrů. Přičemž domácí a poměrně kvalitní suroviny jsou přehlíženy a zájem je jen o vzdálené konkrétní zdroje, v gravettien o čokoládově zbarvený radiolarit z Bílých Karpat a šedočerný polský pazourek.

Z toho odvozujeme, že ve výběru kamenné suroviny hrála svou roli mytologie a tradice. Někdy se při tom se zdaleka dovezenou surovinou plýtvalo. Vypadá to, že transport na poměrně velké vzdálenosti nebyl enormně obtížný, ale naopak, že byl běžnou součástí života.

Ani světově nejznámější ženská soška pravěku – willendorfská venuše nebyla z materiálů kolem rakouského Dunaje, ale z vápence brněnské Stránské skály, jak ukázala analýza materiálu z roku 2008.

Ale nesmíme zapomínat, že významné bylo i systematické přemísťování těžkých ostatků mamutů do trvalých tábořišť. A pokud k lovu došlo v krajině na druhé straně řeky, jak to bylo na většině takových tábořišť, pomoc v podobě lodí byla zcela na místě, pokud ke skolení mamuta nedošlo už v době bezpečného zamrznutí řeky. Protože jsou tábořiště našich lovců mamutů výrazně provázána právě s řekami, je využití lodí k transportům logické. Lovci mamutů však rozhodně nemají v lodích prvenství. V době před 30 tisíci roky se lodě již dlouhodobě užívaly desetitisíce let i pro náročnou plavbu na moři. Nejstarší prvenství se datují dobou před milionem let. A to k dosažení ostrova Flores nebo z pevniny na pevninu v Gibraltar.

Z Francie jsou známy rytiny říčních lodí s plachtou přináležející patrně do menší západoevropské kultury solutrénu, jen o několik tisíc let mladší, než jsou naši poslední lovci mamutů. Na kresbách je přitom velmi názorně vidět

vnitřní konstrukce upevnění potahu, velmi podobná řešení eskymáckého umiaku. Zřejmě technická originalita řešení plachty, možná také spojená se změnou perspektivy, brání jejímu rychlému a snadnému dekódování.

Když se ocitneme na mnohých klasických velkých lokalitách našeho gravettienu, bez lodí by byl výhled na loviště, jež se nacházela za přílehlou řekou, jak jsme již popisovali, tedy po část roku k ničemu.

Kolem lodí panují také značná nedorozumění, býváme ovlivněni zkušenostmi s bytelnými plechovými nebo dřevěnými lodkami a na druhé straně představou řek, jak je známe ze současnosti, což jsou však často už jen umělé průtokové kanály. Takže postupně: lodě jsou zcela běžnou součástí života řady

kultur, včetně Tasmánců. Kdekoliv je u přírodních národů velmi výhodná možnost lodní přepravy, setkáváme se s plavidly. A to paradoxně i tam, kde je to zdánlivě nemožné pro nízký stav vody kombinovaný s úplnou nesplavností některých úseků. I na takových ne zrovna příznivých místech se loď stále užívá díky speciální konstrukci a velmi lehkým stavebním materiálům, které ji dovolují velmi snadno přenášet nebo se plavit díky mimořádně nízkému ponoru.

To je dobré vědět, protože řeky během našeho gravettienu nevypadaly pro plavbu zrovna nejpřívětivěji. Jejich koryta byla značně dynamická. Odborně se užívá termínu divočící řeky. Řeky si razily cestu krajinou jedním, dvěma nebo i více paralelními, různě propletenými řečišti, jinde se rozlévaly po krajině a vytvářely slepá ramena, nebo izolované vodní nádrže. Přitom dno řek tvořily šterkopisky a naopak na klidnějších místech bažiny (například na jižní Moravě Bulhary).

Přitom slovo divočící není dobré brát doslova, svažování řek bylo mírné, ale divočící lze spíše chápat volněji jako kreativní

ve vkreslování nápadité a rozhodně složité sítě koryt a jezírek či naopak ostrůvků v krajině.

Protože bylo sušší klima, byly řeky mělké. Přesto je dobré znovu uvést, že v příčném průřezu dna bývá zpravidla menší hlubší koryto, kudy voda proudí rychleji. Toho využívají zkušenější vodáci, kteří se odvažují na řeku s ne zcela ideální hloubkou.

Proto využití lodí bylo zcela odlišné na dolních tocích řek nebo Dunaji, jiná byla situace výš proti proudu a průchod Moravskou bránou byl možný jen pěšky. Ideální byly jen lehké, snadno přenosné lodě. „Bytelnější“ lodě by šlo využít jen lokálně, ale zase jen s velmi malým ponorem a možností technického řešení lodí tak, aby byly vždy přepravitelné po souši.

Jako další pomoc při transportech se nabízí pes. Ten například u préríjních indiánů přenáší svou část nákladů při stěhování domácností. Další, stejně snadno domestikovatelné zvíře je lesní forma soba, která právě v moravském gravettienu byla doma k dispozici. Přičemž by se pohybem sobů po kraji a jejich pastvou nemuseli zabývat všichni gravettienští, stačilo i méně lidí, protože pomocník ve formě psů byl bezpečně po ruce.

Na rozdíl od psovité šelmy sob uvezl na hřbetě podstatně větší náklad, a to i samotné lidi, především děti a tehdy drobné ženy. Výhodou pro chov sobů byla i možnost je na část roku nechat pohybovat se zcela volně a věnovat se případným jiným aktivitám.

Dokladat takové domestikace je o naplnění určité statistiky souvislosti. U psů jsou domestikáčnické znaky čitelné na samotné lebce. Jednak se pes oproti vlkovi snadno zmenšuje a zkracuje se mu výrazněji tlama, přičemž zuby zůstávají stejné. Tento nesoulad je dobře registrovatelný. Mění se také tvar hlavy a zmenšuje velikost mozku. A neměly by chybět pohřby takové domácí psovité šelmy. To vše jsou indicie, které se na různých lokalitách Evropy naplnily. V našem gravettienu byli už před půl stoletím nalezeni malí vlci s domestikáčnickými známkami na chrupu. Pohřby těchto zvířat byly u nás dobře známy. V tomto případě je pohřbem myšleno záměrné včasné překrytí půdou tak, aby se dochovala kostra v anatomickém pořádku.

U soba nejsou domestikáčnické znaky na kostře odhalitelné. Nemění totiž ani v lidském držení životní styl. Proto jsou pro jeho domestikaci především možné jen nepřímé indicie. Nejdůležitější je samotný výskyt lesní formy soba, protože ta nemigruje na velké vzdálenosti a jen se potuluje na nejbližší desítky či stovky kilometrů. Pokud by lidé chovali soby spíše okrajově, spolu s dalšími loveckými a sběračskými aktivitami, pak by sobi byli takovými živými konzervami – spížirnou na horší časy. V nábrusů zubů lidí takové kultury by pak chyběly doklady o potravinové nouzi. Na lebkách lidí by také měla být čitelná zranění po kontaktu s hrotem výsady sobího parohu, jak už to u chovatelů těchto zvířat bohužel bývá. A naděje na sobí hrob je bohužel mizivá. Jestliže soba ze závažného důvodu (podezření z nemoci) nesní lidé, jeho maso je určeno psům. Přece jenom by byla škoda tak velkého množství masa. Proto sobí hrob by byl vzácností. Další indicií by bylo zjištění výrazné konzumace sobího masa u psů, kteří by svůj aktivní život věnovali hlídání sobího stáda. Je to stejné, jako když se ovčácký pes živí masem poraněných, nemocných a slabých ovcí. Tím mimoděk dochází u držených sobů k domestikáčnickému jevu – genetickému výběru. Taková analýza potravní specializace je dnes možná na základě rozboru určitých izotopů.

Všechny tyto možné indicie byly taktéž naplněny, a dokonce byl nalezen na Slovensku v Moravanech na lokalitě Lopata sob v anatomickém pořádku, což svědčí o jeho záměrném uložení a včasném zasypání půdou.

Navíc právě pastevectví sobů dost možná dobře vysvětluje, proč právě jen lovci mamutů porušovali běžný pohřební rituál navrácení lidských ostatků do přírody a občas pohřbili nějakou osobu či osoby do země. Mohlo se tak jednat o symbolické vyjádření vztahu k půdě – pastvinám, jako symbolu určitého vlastnictví stád.

Mnozí pohřbení lidé totiž nesou stopy po zahojených mělkých ranách na lebkách. Také pohyb sobích stád s lidským dozorem by znamenal vedle běžných lovců velmi komplexní monitorování krajiny a pohybu mamutů. Je možné, že jedno se odvíjí od druhého a od zdomácnění psa a soba se dostaneme do situace, kdy je lov mamutů snadnější než kdekoli jinde v tehdejší Evropě. A i s důležitým uklizením ostatků po lovu mamuta mohl zase pomoci nákladní sob. Proto jinde v Evropě, kde nebyly pro chov soba tak ideální podmínky, člověk mamuty nelovil tak sofistikovaným způsobem a nevytvářel tak imponující mamutů skládky. Stejně jako počtem hrobů nemůže celá gravettienská Evropa soutěžit s moravskými lovci mamutů.

A co na to VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚR?

Dřívější pohled na pradávnoho člověka jej vidí jako pasivního. Jako to nemehlo, mentálně retardované a zaostalé, které se motá kolem jeskyně nebo se potuluje po krajině ve strachu, že zabloudí. Je vybaveno velmi chabými zbraněmi, a tak spíše hladově číhá na příležitost ze strany náhody. Proto také se dříve spíše uvažovalo o lovu mamutů do podzemních pastí nebo dokonce jen o paběrkování na přirozených mamutích hřbitovech.

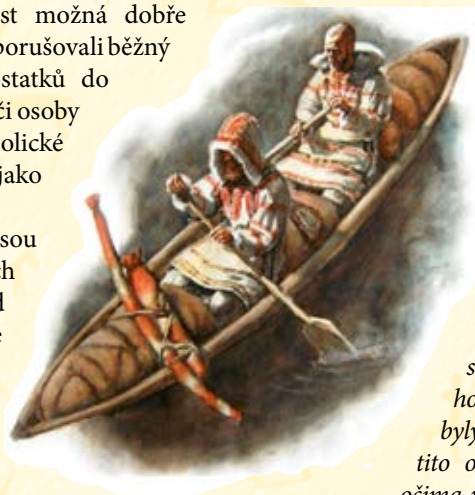
Sob lesní a lidé

(Pro lepší pochopení tématu jsem do textu vložil jedno, několik roků staré povídání (asi z roku 2014), které doplňuje jednu mou povídku s tematikou lovců mamutů)

„Už je to 12 let, co jsem poprvé četl knihu slovenského archeologa Josefa Hromady o tábořištích z doby lovců mamutů v Pováží. Tehdy mě upoutala krátká zmínka, že na jedné z lokalit v otevřené krajině byla nalezena kostra soba v anatomickém pořádku. A jak jsem věděl z přednášek Jana Jelínka, toto není obvyklé a znamená to, že došlo k rychlému přikrytí těla půdou, což v kulturní vrstvě znamená pohřeb. Jinak jsou kosti rozvečeny po okolí. A protože jsem znal, už od počátku osmdesátých let, další podobný materiál – lebky vlčků s domestikacími znaky (z nichž některé jejich kostry byly nalézány také v anatomickém pořádku), nebránil jsem se myšlence, že legendární lovci mamutů měli různá zdomácnělá zvířata.

Je ale těžké postavit se proti celé společnosti i diktátu jejího vlivu na sebe sama a namalovat takové obrazy. Určitě jsem měl dost odvahy u „vlčků“, které dnes označujeme jako psy, protože jsem kdysi držel ve vlastních rukou jejich lebky. To bylo v době, když jsem jako zaměstnanec muzea předával jejich lebky z geologicko-paleontologického oddělení Moravského muzea do Anthroposu.

Bohužel změny domestikace na kostech nejsou u sobů tak patrné jako u psů a archeologie nemá jak prokázat

Autoři myšlenky sobího pastevectví Miriam Nývltová Fišáková a Libor Balák k témuž dospěli nezávisle na sobě. Pro takový myšlenkový postup bylo podstatné vidět člověka biologicky. Tedy jako aktivního tvora, který nejen využívá příležitost, ale příležitosti aktivně vyhledává.

Zásadní je také hledisko energetických výdajů.

V poslední době museli zkostnatělosti zastánci starých pořádků spolknout ledasjakou, pro ně hořkou pilulku. Jedním z takových hořkých soust byly otisky textilu ze sídlišť lovců mamutů. Zatímco tito obhájci starých mýtů vymýšleli, proč by jejich očima viděný primitiv rozhodně nedokázal příst a tkát, našli mezitím analytici nejen otisky, ale přímo už textilní lněná vlákna, která byla i velmi nápadně barvená a dokonce ještě starší než ta naše gravettienská. Pochopitelně takové objevy zcela nabouraly tradiční koncepci vzniku zemědělství a změnily představu míry zájmu o rostliny v paleolitu. Korunu všemu nasadili izraelská badatelé, když našli 24 tisíc let starou domestikovanou pšenici, tedy jen o málo mladší než náš klasický gravettien. Ani předneolitický chrám Göbekli Tepe z jižního Turecka, jen o pár tisíc let mladší než proslulá španělská jeskyně Altamira, neudělal zastáncům starých mýtů prazádnou radost. Ale pravda, svého času i Altamira byla, coby mimoškatulková, striktně odmítnuta tehdejšími konzervativci a objevitel zcela nespravedlivě označen za podvodníka. Tak se nelze divit, že jsou badatelé se zveřejňováním některých zjištění více než zdráhaví. Proto i celá desetiletí staré výsledky výzkumů o domestikaci vlka si nechávalo těch pár našich badatelů, kteří o nich věděli, raději jen pro sebe. :-D

jejich zdomácnění ze samotných objevů. Vše se tedy může pohybovat jen na úrovni logiky a konstrukce, což je právě oblast paleoetnologie. Jestli je v paleoetnologii konstrukce soužití lidí a sobů logická, bude nejpravděpodobněji i správná.

Spodezřením na domestikaci sobů a koní v magdalenieniu si kdysi pohrával už i paleolitik – archeolog Jiří Svoboda v knize „Mistři kamenného dláta“. Jeho předchůdce, působící především v Dolních Věstonicích, Bohuslav Klíma mě zase upozorňoval na opakující se zranění na čelních stranách lebek gravettienců. Taková zranění mohla vzniknout jak v boji, tak ale také údery parohů chytaných zvířat. A tento specialista na dané období mě také upozorňoval na někdejší plot u dolnověstonického tábořiště. Tady nemohlo být prosté hrazení, ale skutečný plot, a to tak kompaktní, že se za něj nedostaly žádné artefakty z tábořiště. Samotná jednoduchá ohrada by právě na těchto místech asi nezabránila zbytečným úrazům malých dětí od některých trkavých velikánů.

Důležitá je i souvislost mezi soby a psy. Bez ochrany psů by uhlídat domácí soby bylo obtížné. Teprve až máme prokázáno zdomácnění psa, můžeme takto zkoumat soby. Sobi, ale i psi, jako živé konzervy pro případ nouze by také vysvětlovali stav zubů našich gravettienců, který nevykazoval chudá období. Proto, když jsem před osmi roky začal ve svém románu „Katárie – impérium

pravěku“ modelovat svět gravettienu, domestikovaní sobi již neodmyslitelně dokreslovali jeho kolorit. Tento román, který si můžete přečíst na stránkách Antroparku, byl svého času hlavně uměleckou literární sondou. Povídka „Na mamutích stezkách“, to už je promyšlenější revize dřívější představy, její vzájemné vazby nejrůznějších činností jsou propojenější a vyzrálejší v tom, jak ve zkrácené podobě předvést co nejvíce z tehdejší společnosti.

Když jsem nedávno zavedl na toto téma s paní doktorkou Miriam Nýlvtovou Fišákovou z Akademie věd ČR v Brně diskusi, překvapilo mě, jak jsou naše koncepce na toto téma shodné. Proto jsem ji nyní požádal o její postřehy k povídce, které psala ve stejném čase paralelně s mým doslovem, aby si čtenář udělal o tématu názor sám.

A tady jsem ještě vypsál indicie naznačující domestikaci sobů v moravském gravettienu:

1. Opakující se zranění gravettienců podobná zraněním chovatelů sobů (moravské lokality plus Sungir).
2. Kompletní uložení sobích ostatků na lokalitě Moravany-Lopata (kulturně patří k moravskému gravettienu-pavlovienu).
3. Další domestikované zvíře – pes (otevřenost k domestikaci).
4. Celoroční konzumace soba (chybí sezónnost lovu).
5. Moravští gravettienci nikdy netrpěli potravinovou nouzí (sob jako stálá živá konzerva).
6. Přemístování těžkých a rozměrných kostí mamutů na určitá místa – využití nákladních nebo tažných zvířat.

7. Tranzit silicitových surovin na velké vzdálenosti s tím, že se s těmito materiály i plýtvalo.
8. Neobvykle velká a výrazná sídliště mohla vznikat jako základny či stanice s celoročním osídlením v krajině protkané provozem a pohybem domestikovaných sobů.
9. Umístění sídelních lokalit má opakující se vzorec, není upřednostněna jižní strana kopců, ale spíše návětrná. To by mohlo být výhodné pro zde umístěné soby, aby se zabránilo jejich obtěžování hmyzem.
10. B. Klíma zjistil, že tábořiště v Dolních Věstonicích bylo ohraničeno na určitém místě plotem, ten mohl být součástí ohrady pro zvířata.“

Svůj komentář tehdy pro čtenáře povídky přidala i paní doktorka Miriam Nýlvtová Fišáková z Archeologického ústavu Akademie věd v Brně

„O pravděpodobném ochočení sobů gravetskými lidmi svědčí to, že sobi byli loveni během celého roku. Kdyby neměli (tehdejší lidé) stálý přísun sobů, tak by to bylo obtížnější. Sezonalita byla určena na základě přírůstku zubního cementu. Navíc genetické analýzy ukázaly, že sobi, co u nás žili, patřili do poddruhu *Rangifer tarandus tarandus*, ze kterého vzešel současný domácí sob *Rangifer tarandus domesticus*. Navíc v dobách gravetců se nejednalo o velké stádní a migrující zvíře, ale o tzv. „lesní soby“. Údaje byly zjištěny na základě poměru izotopu stroncia (můj výzkum). I dnes známe lesní formy sobů např. v Kanadě. Ale sobi jsou velmi přizpůsobiví a když se změní klima, začínají migrovat.

Navíc, co se týče fauny nalezené na velkých, celoročně obývaných sídlištích, tak převažuje sob nad ostatními zvířaty i nad mamutem. Tito lidé nebyli výlučnými lovci mamutů, jak si většina laiků představuje, ale mamutí kosti byly velké a nepřehlédnutelné. Na základě poměru izotopu uhlíku a dusíku gravetských lidí se také ukázalo, že sobi a menší fauna byla hlavní potravou a mamut byl občasným přilepšením. Navíc i celoročně obývaná sídliště musela uživit velké množství lidí (předpokládá se, že na velkých sídlištích jako Dolní Věstonice, Pavlov, Milovice, Předmostí, Krems mohlo žít během zimy až 125 lidí) a jen lov sezónně migrujících zvířat by jim to nezajistil (i když určitě znali už konzervaci masa ve vodě, sušením, uzením apod.).

Dalším nápadným znakem je, že měli dostatek surovin pro výrobu nástrojů a v místě, kam chodili (Polsko – Krakovsko-čensterchovská jura). Nijak suroviny nešetřili a to ukazuje, že měli surovin hodně a stalý přísun. To by mohlo naznačovat, že využili sobi k tahání nákladu (ale to je jen spekulace).

Jinak povídka se mi moc líbila a přesně tak nějak si to představuji i já. Je zajímavé, že máme podobné představy. :-)

Tak to byly naše dobové komentáře k jedné z mých někdejších povídek s námětem pravěku. Jak šly roky, tak se realizoval projekt analýzy původu potravy sobů a mamutů. Výsledek ukázal, že na Moravě tehdy žili jak migrující mamuti (s výjimkou samic s malými mláďaty), tak skutečně nemigrující sobi lesní. Paradoxně to však samo o sobě definitivně nic neřeší, nemigrující sob je pochopitelně dostupný celý rok, ať už jako kořist lovců, nebo domácí kopytník. Ale, pravda, nic pozitivnějšího ve prospěch zdomácnění sobů přijít nemohlo. Druhý možný výsledek, který se nepotvrdil – že tou dobou u nás žil sob, který migroval na velké vzdálenosti, by totiž domestikaci zcela vyloučil.

Taktéž případné přemísťování sobů v krajině a jejich případné přihnání do trvalého sídliště z kteréhokoli směru bylo možné, a to i přes řeku. Pokud pastevec zvolil štěrkopískové dno, většinu toku zdolali sobi bez potíží. Případná místa s hlubší vodou sobi sami přeplavou, zatímco lidé nesou nějaké

jejich mládě v rukou přes most nebo vezou na loďce (jak se děje dodnes na Sibiři). Sobi mládě prostě spolehlivě následují. A tady bylo důležité vyjasnit si, jaký charakter může mít dno řeky v místě jejího překonání.

Pořád tedy zůstávají jen indicie?

Ano, ale jsou už po čertech daleko konkrétnější a kvalitnější. Někomu to případně málo a chtěl by zcela definitivně nezvratné důkazy. Ale z kultury, která zcela postrádá naturalistické figurální umění s oblíbenou tematikou z běžného života, prostě víc nedostanete. Ze stejných důvodů nemáme třeba figurky předvádějící lov mamutů a ze stejného důvodu nemáme ani žádné matky s dětmi. Proto se snadno mohou badatelé přit i o samotný lov mamutů, nebo o to, zda skutečně venuše byly symbolem mateřství. Vše jsou jen zástupné symboly, jež otevíraly tehdejší mytologii, kterou my neznáme.

Samotné sošky či rytiny, když je mám hodnotit, jsou po výtvarné stránce spíše strohé geometrizující ilustrace zrcadlící možná poněkud strojeného ducha příkazů, zákazů a částečně ve formálnostech si libujícího odlidštěného světa kultury svázané všudypřítomnými pravidly. Jen tu a tam vzácněji zpestřeného individuálním citem a lidštějším osobnějším přístupem.

Vidíte, z tohoto pohledu jsem se nikdy předtím na tuto kulturu nedíval. Ale vždy a všem by mělo být jasné, že zrovna toto prostě není pojetí, které známe z figurálních témat eskymáků.

Zásadní indicie přišla spolu s televizními pořady typu boje o přežití v přírodě (ztracený turista, zbloudilý pocestný, ztroskotaný pilot nebo jachtař či námořník). Středobodem byla **znalost využití nabídky potravin a surovin v konkrétním místě**. To je zásadní obrat, i když se vlastně jedná jen o to, že byla odstraněna pouhá psychologická bariéra, která nedovolovala se zamýšlet nad tím, jak konkrétně lidé v paleolitu skutečně žili.

Dříve prostě stačilo jen říci, že tito a tito lidé jsou lovci a že nějak přežili, jinak bychom tady nebyli, a to bylo celé. Nikdo, nebo téměř nikdo se nezabýval tím, že kdekoliv se uživit není samozřejmostí.

Každý si dnes musí v tomto ohledu, chce-li se zabývat modelováním života u dávných kultur, projít určitou katarzí. Pro mne například byl důležitý jakýsi hraný dokument o australském domorodci, který jako průvodce třech bělochů pro ně velmi pracně sháněl v poušti vodu. Jak byl zvyklý, sám se vůbec nenapil, protože očekával, že se tito muži s ním podělí. To se nestalo, protože v jejich očích byl domorodec tady doma, a tak si nějak automaticky poradí nebo už jistě poradil.

A právě to je velmi špatně uvažování, že se nezabýváme vážně tím, jak si vlastně oni domorodí lidé poradí. Je to pod úroveň bílého muže. A právě televizní pořady, které prolomily toto tabu – zabývat se strategií přežití pro domorodce – najednou všechno obrátily.

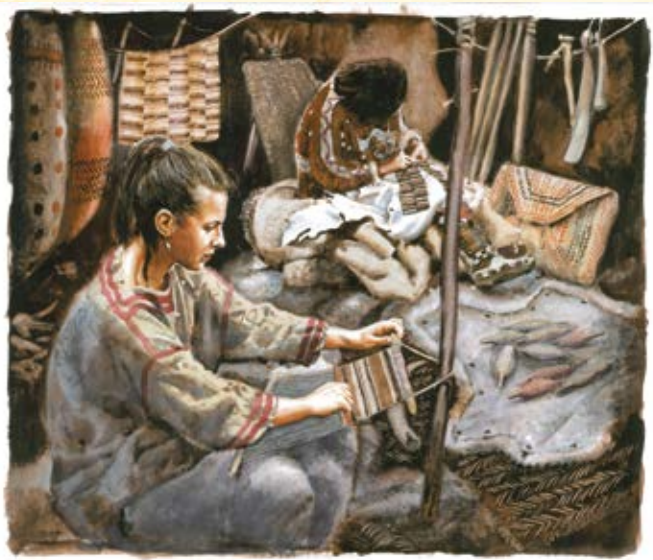
Do té doby by nějaké vysvětlování konkrétního živobytí, i toho, které se na určitém místě samo nabízí, a přitom nemá přímou archeologickou souvislost, bylo považováno za zbytečné, nepodložitelné a fantasmagorické. Dnes je to přesně opačné, nezabývat se zcela vážně strategií získávání potravin a ostatních surovin vede jednoznačně a vždy k fantasmagorickým představám naprosto nerealisticky odtrženým od skutečného života a od logiky. A to platí jak pro etnologii, tak pro archeologii.

K pravidelnému zvaní na kurzy experimentální archeologie ze světa mně tak konečně chodí i upozornění, kde se taková ekologicky zaměřená environmentalistika dá studovat, nebo kde se jí kdo ve světě konkrétně věnuje. Poslední takový mail mi přišel před několika měsíci z jedné kanadské univerzity.

Řemesla a umění u lovců mamutů

Pokud se máme věnovat tématu řemesel u lovců mamutů, pak je nutné, abychom zároveň mluvili i o konstrukci a konstrukčním technickém řešení, které je řemeslně zpracováno a zrealizováno, a to podle estetických měřítek designu. A to je ještě stále příliš současný pohled. Tehdejší pohled byl spjat s vsudypřítomnou mytologií, která provázela v příbězích výběr toho správného materiálu, jeho přípravu i konečné zpracování.

Lidská ruka, pokud přestane pracovat, atrofuje, kosti se stanou tenkými, úpony nevýraznými. Ruka všech dávných lidí, naše gravettienec nevyjímaje, je rukou člověka pracovitého.

Vše, čeho mu bylo zapotřebí, si zhotovoval sám. Proto se musel každý člověk velmi dobře vyznat v surovinách, mít plnou hlavu konstrukčních plánů a zkušenosti s řemeslem a výtvarný talent, aby dal výrobku pěkný tvar a vizáž.

Zatímco dámy musely vyhotovit tak spolehlivý a účelný oděv pro své muže, aby jim kvůli jejich nešikovnosti nebo ledabylosti někde neumrzli, džentlmeni zase museli provrtat za všech okolností zpracovávaný materiál, a to vždy tak specifickým způsobem, že gravettienec práci rozpoznáte snadno od jiné. Postupuje se totiž z obou stran prořezáváním a zbytek se prorazí a dobrousí. V jiných kulturách používají hned skutečné vrtáčky.

Pochopitelně ty nejběžnější materiály a ty nejkrásnější a nejobdivuhodnější předměty jsou ze dřeva, rákosu, proutí, kůží, rohoviny, kůry či rostlinných vláken, a proto se nemohou z tak dávné doby běžně dochovat. Naštěstí naši lovci mamutů se nemuseli na trvalých sídlištích zabývat vždy vahou předmětů, proto dochování i těch kostěných nebo mamutovinových masivnějších předmětů bylo už myslitelné. A navíc dlouhodobě provozovaná obydlí a jiné konstrukce se se svými vrstvami podlahové izolace staly šikovnými pastmi na ztracené a zapadlé drobné předměty, které, nepovšimnuty svými majiteli, šťastně doputovaly jako v nějakém stroji času až pod špachtle a štětce archeologů.

Když si pak prohlížíme různé předměty od našich či východních lovců mamutů, najdeme zde mnoho velmi zajímavých technických řešení, kdy je jasné, že jejich tvůrci znali například poměr mezi zatížením a namáháním materiálu vedle vrtu směrem k okraji předmětu. Snažili se prostě vrtat nosné dírky na samém únosném okraji předmětu. Což vyžaduje už značné zkušenosti.

Jak asi vypadala obydlí nebo schránky na miminka, sáně, lodě, nádoby, košíky a další předměty, nám nejlépe vypoví zvládnutí jiných úkolů. Například světoznámá soška

willendorfské venuše, ačkoli vypadá, že byla velmi snadno zhotovena, je úplně celá z kamene. Nejprve musela být nahrubo vyštípaná a poté postupně dobrušována, aby tak získala tvar dokonalého symetrického a jemně zpracovaného artefaktu. A jestliže tato práce vypadá jako žena, lyže vypadaly zase tak precizně jako lyže, oděv jako oděv a taška jako taška. Je to logické? :-D

A tak se nebudeme divit takovým šikovným lidem, že zdejší textil byl jemný a blížil se hedvábí nebo že se hojně využívaly lázně, které změkčovaly mamutovinu tak, aby šla lépe opracovávat nebo dokonce narovnávat. U nás se tak rovnaly jen relativně krátké hroty zbraní, v Rusku však i dvoumetrové oštěpy. Jindy byla použita přírodní chemie k leptání, jak ukazuje sken vnitřku velké mužské skládané sošky z Brna.

Rozbor obecného výtvarného projevu v gravettienec

Docela mne až zamrazilo, když jsem během psaní tohoto textu zjistil, že jsem vlastně nikdy neudělal celkový rozbor výtvarné tvorby našich gravettieneců. Vlastně až tady při psaní, a překvapilo mne, jak tento rozbor působil tvrdě a neradostně. Nutné je říct, že drobné naturalistické figurky, výjevy ze života, barevné a rozpohybované v typických až komicky intimních chvilkách, věrně a detailně odpozorovaných ze života, značí uvolněnou, radostnou a tolerantní společnost. Naproti tomu geometrizující, až příliš vyvážené strnulé pózy, odklon od realistických barev vyjadřují upjatost a strach ve společnosti, příliš sešněrované pravidly. Stejně jako ztráta identity obličej znamená spíše strach pohledu na jednotlivce, aby nebyl shledán nehodným a nepohodlným, proto různou měrou mizí figura a je nahrazována jen systémem symbolů nebo jen jedním zástupným symbolem. To jsou jen takové ty obecné zásady ze světa teorie umění.

Jestliže vás moje dřívější vyjádření se o odlidštěném gravettienec spjatém s fúrou pravidel až šokovalo, jste na tom stejně jako píšící autor. Ale ono to je na druhé straně velmi logické, protože v chladném klimatu musí všichni přesně a správně odvádět svou práci. Dostanete-li se někde v divočině

přes všechna ta pravidla kultury sám velký význam, stejně tak i humor, zábava, pozorování i ztvárňování života, protože každý člověk na nejchladnějším severu má obrovskou hodnotu.

A co dodají naši VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚŘ?

Na zobrazeních, která mají představovat údajné lovce mamutů, najdeme někdy značně nedokonalé oděvy, odfláknuté stany i klackoidní dřevěné předměty, které lze sotva označit za výrobky. Autoři takových pseudorekonstrukcí na ně bývají sami velmi hrdí a jsou si jimi velmi jistí. Vychází z hesla, že „co je pravěké, to je primitivní“. A tak vše, co „rekonstruují“, dělají hrubě a přejednoduchoučké. Respektují jen dochované artefakty, které se tak nesourodě vymykají z ostatního chudounkého a hrubého pojetí jejich kompozic. Proto i ty pěkné dochované předměty raději nechají trochu umazat, aby alespoň tak ubrali na jejich noblese a glancu. Kulturní vzorce jim zřejmě nic neříkají. Pro ně bylo důležité, aby se přihlásili k evoluci a ta podle jejich silně zjednodušených představ znamenala prostě jen právě hrubost a nedokonalost pro vše dávné.

Je to hrubé nepochopení toho, že dochované předměty jsou nejlogičtější a nejspolehlivějším měřítkem propracovanosti a nápaditosti těch předmětů, které se nedochovaly. Proto můžeme dopředu odhadovat, jak by mělo co vypadat. A je pěkné, že se pak pro to naleznou doklady, ať již ve výkopech, nebo v zapomenuté odborné literatuře se staršími nálezy. Patří sem určitě i odívání a pečlivá úprava zevnějšku, která nebývá respektována, přestože pro ni svědčí řada venuší či výbav v hrobech.

do potíží, no prostě si nezavoláte o pomoc asistenční službu ani maminku nebo tatínka. Máte skutečný a opravdu velký problém. Proto lovec mamutů, ať kluk nebo dívenka, dáma nebo statný džentlmen, byl skutečně odkázán na znalosti toho, jak si vždy pomoci. A ty byly určeny pomocí příběhů a byly včleněny do mytologie a ta do řádu jejich života. Proto byl takový člověk s kulturou pevně provázán.

Laikové se často velmi podivují, když se dozvědí, že takzvaní divoši mají právní systémy a právní řád, který je navíc v podstatě principiálně shodný s ostatními právními řády jiných kultur. A tradiční pohled na indiána, který narazí na bělocha žijícího osamoceně někde v divočině, je ve skutečnosti mylný v úsudku, kdo je civilizovaný a kdo kulturní. Běloch-traper ze svého světa pravidel a nařízení utekl, odklonil se od něj, a proto je schopen žít v této divočině. A tak je to on, kdo je tu ve skutečnosti v roli divocha, kdežto indiáni se stále řídí podle přísných kulturních pravidel, která si nesou s sebou.

Proto gravettien, ani předchozí aurignacien, ani pozdější magdalenien nejsou tak zase úplně vzájemně odlišné společnosti – z pohledu vztahu jedince ke své kultuře. Určitě rozvernější jsou venuše magdalenien, nebo alespoň také jedna tančící venuše z aurignacien (ono jich v aurignacien o mnoho víc nebylo než ta jedna :-D). Z mého rozboru výtvarného vnímání forem bych učinil závěr, že gravettien vytvořil velké množství pravidel, která člověka svazovala, ale také mu umožňovala řešit životní situace všeho druhu, tedy gravettienec byl stále provázen svou kulturou na každém kroku.

Proč je tedy eskymácké umění tak odlišné a nám tak bližší, srovnáme-li je s ostatními původními kulturami Severní Ameriky? Alespoň teď narychlo bych si tipoval, že je to v menší koncentraci lidí. U Eskymáků bych už jen kvůli psychologii požadoval, aby se zde lidé bavili a smáli víc než kdekoli. Deprese spojená s minimem slunce přes polární noc a minimem slunce obecně je problém, který se musí aktivně a kompenzačně řešit. Proto možná tak odlišná mentalita i kultura indiánů a Eskymáků, a proto ta jejich vzájemná pověstná nesnášenlivost. Ve světě Inuitů prostě člověk má

Je to tedy podobné jako s heslem: „Co je mokré, to je čisté!“ :-D

Tyto výtečníky zmátlo, že některé předměty lovců mamutů jsou skutečně jakoby odbyté a narychlo zhotovené. Tak tomu bylo však proto, že takové předměty byly zamýšleny jen jako spotřební, a měly velmi krátkou životnost, nebo sloužily jen k jedné krátké příležitosti. Čím je předmět dlouhodoběji sloužící, tím více se mění jeho estetický význam a slouží k prezentaci svého nositele.

Pochopitelně pokud se zabýváme rekonstrukcí života vážně, bez znalosti tajů oblastí techniky, technologií, konstruktérství, řemesla a designu se neobejdeme. Samotná archeologie na takový úkol nestačí.

Také vysvětlení původu zdobení předmětů či oděvů je zcela odlišné z pozice společenskovední, kde se traduje představa vzniku etérického „vyššího vědomí“. Z biologického pohledu, který představili M. Nývltová Fišáková a L. Balák, je zdobení jen velmi jednoduché adaptační opatření pro včasné rozpoznání poškození nebo umazání předmětu a následnou výměnu nebo očistu kýženého předmětu, čímž se snižuje riziko bakteriologického vzniku a přenosu nemocí. Toto základní a jednoduché adaptační chování je totiž vystaveno stálé selekci, a proto se dobře upevňuje i v chování lidí. Umění tedy podle této přirozené a jednoduché koncepce vzniklo jako indikátor stavu – zdraví materiálu. :-D

Proto, pokud máme v našem gravettieniu hned celou řadu předmětů, už se nedivíme, že jsou mnohé z nich zdobené, protože to patří k základnímu přirozenému lidskému chování.

A co VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚR?

Ani samotná vizuální estetika nevznikla ze vzduchoprázdna samooplozením. Přirozeně navazuje na tendenci savců a ptáků starat se o svůj zevnějšek. Savci se věnují této činnosti asi hodinu denně, ptáci dokonce 2 hodiny denně. Pochopitelně se denní očista nevztahuje jen na savce a ptáky. Proto jestli jste si jako děti všimly mouchy, jak se pečlivě čistí předními nožkami, obraz rozčuchaného a špinavého pračlověka bez starosti vyžeňte z hlavy. Zbořte ten mýtus!

Do umění patří taktéž hudba. Hudba, jako vysoce estetická tvorba, má již zastoupení v archeologickém materiálu předchozího aurignacienu západní Evropy (flétničky a píšťalky fungující nejen jako vábničky při lovu), u nás v gravettieniu Dolních Věstonic a pozdějšího magdalenieniu jeskyně Pekárna. Funkce hudby v éře těchto velkých loveckých kultur severského typu byla silně společenská a estetická. Píšťalky s několika otvory z kostí nebo dokonce v provedení mistrovské práce z mamutoviny s hlazeným hlavním podélným vrtáním (kterému zatím technologicky nerozumíme) patří do předchozí

kultury aurignacienu. Logicky dovozujeme, že mu předcházely dlouho předtím konstrukce z kousku duté větvičky a rákosu. V naší nedávné domácí kultuře bylo typické vyřezání píšťalky zavíracím nožkem, provázené vytloukáním „duše“. Příjemnější a dokonalejší je ovšem píšťalka z rákosu, který má ideální vlastnosti, jež je dodnes základem některých hudebních dechových nástrojů.

Hudba jako forma persony indikuje zdravý stav a sounáležitost dané populace, a to nejen ve vzájemných sociálních vztazích, ale i k přírodě. Hudba tedy jako forma řízeného zrcadlení vlastní duše, nebo hygieny či rozpoložení vlastní duše, nebo jak by řekl Leonardo da Vinci potrava duše, je čitelná stejně jako starost o náš vizuální zevnějšek. Pokud jsme v depresi, v silném stresu, nemoci, nejsme často schopni hudbu provozovat. Nicméně hudba je schopna naši psychiku posouvat a měnit a je nástrojem této možnosti změny. Známy antropolog Robin Dunbar ve svém modelu řeči předpokládal emotivní hudební zvukomalebnost jako předchůdkyni řeči. Současné studie a pozorování z oblasti etologie a srovnávací psychologie emotivní zvukomalbu vnímají jako součást sdělení přidaného nebo nejspíše včleněného k určitému symbolu a běžně užívaného u řady tvorů. Proto je naše řeč vnímána nejen tím, co popisuje slovně, v datech, ale také významně tím, jak je co vyslovováno, hudbou ve slovech. Hudba, zjednodušeně řečeno, je tak osamostatněná součást lidské řeči a pramení tak ze samé biologické podstaty člověka. A jak se díváme na dokonalou formu výtvarného umění gravettieniu, byla forma hudby nejpravděpodobněji zase stejně čistá, harmonická a dokonalá, protože obě vychází ze stejného pramene.

Šamanismus, mytologie a léčitelství

Náš obraz společnosti lovců mamutů by nebyl úplný, kdybychom se nezmínili o šamanismu. Různé kresby kombinující v sobě zvířecí a lidské znaky jsou známy z minulého století z proslulého západního jeskynního umění. A pečlivým rozbořením artefaktů z mužského hrobu Brno II a ve světle etnologických souvislostí archeolog Martin Oliva už před lety předestřel velmi přesvědčivě možnost, že se jednalo o šamanský pohřeb. Až zarážející je identita významu konkrétních předmětů s předměty současných šamanů Sibiře.

Znovu se neodbytně vnučují závěry ruské archeoložky Z. Abramové k venuším a jejich nahotě, která zahání zlé duchy ještě i na dnešní Sibiři. Ale nahota namířená na hrozivé mraky měla zažehnat jejich destruktivní sílu i v našem lidovém povědomí, které spolu s dalšími pověrami a tmářstvím u nás relativně nedávno potíral osvícený panovník Josef II. Až nás zaráží, jak konzervativní jsou některé tradice a jak je v mnohém kultura neměnná, jak pro ni tisíce nebo desetitisíce let mnoho neznamenají.

Ani zvířata, která doprovází člověka do podsvětí, se tak úplně nezměnila. A tak jako je u některých kultur Sibíře zajíc průvodcem mrtvých, má malá holčička z doby gravettieny z Pyrenejského poloostrova u sebe celého zajíčka. A nemusíme chodit tak daleko. I v blízkosti muže z dolnověstonického trojhrobu (DV 16) byly nalezeny kosti zajíců a lišek (tradičních průvodců mrtvých do podsvětí).

Pohřební tradice lovců mamutů zacházela s mrtvými úplně jinak. Hroby, které nám přináší archeologie, jsou jen pouhou výjimkou z pravidla. Skutečnost, že mrtví byli vyneseni ven do přírody a ponecháni napospas hyenám a havranům, aby se jejich hmota těla vrátila zpět přírodě, odkud si ji jen vypůjčili, dovozuje podle etnografických paralel archeolog Jiří Svoboda.

Kdyby naši archeologové vykopávali u každého tábořiště hřbitov nebo alespoň hřbitůvek, bylo by vše jiné. Bylo by jasné, kolik zde bylo dětí, kolik dospělých, kolika let se lidé dožívali. A podle atributů v hrobě by se zjistilo, kdo byl lovec, šaman a kdo bojovník. Ale to se očividně nedělo. A tak jsme odkázáni na zcela mimořádné případy mělkých ojedinělých pohřbů. Právě gravettienci prokázali, že dovedou pohřbít člověka pod zem stejně jako zajistit takový pohřeb, že se k nám jeho tělo nikdy nedostane. A naprosto drtivá většina jimi pohřbených těl se do našich dnů skutečně nedochovala.

Opět to však neznamená, že by moravští gravettienci objevili poprvé pohřbívání pod zem, a neznamená to ani, že by se pohřby pod zem uchytily pro další období a další následné kultury.

Veledůležitá je naše zaregistrování silné tradice pohřbů s vrácením těla přírodě, která nás provází v plné síle po celý paleolit. Ojedinělé, v čase zcela izolované výjimky, pak budou archeology vždy a nevýslovně velebeny.

Mytologie spojená s takovým vrácením těla přírodě představuje člověka jako součást přírody. Člověk není pánem nad životem a smrtí lovených zvířat, ale zvíře se samo obětává pro nasycení člověka. Jde o psychologické vyrovnání se zabíjením, aby bylo pod společenskou kontrolou a nestalo se destruktivní silou.

Na šamanismus se dá velmi racionálně nahlížet jako na naprosté tmářství a podvod, na straně druhé tentýž racionální pohled musí přiznat pozitivní psychologický dopad. A to od účinného placeboefektu v léčitelství po spořádanost a funkčnost společnosti. Mamut je veliké zvíře a pustit se do jeho lovu není jen tak, jste-li si vědomi všech rizik. Ale pro gravettieny to byl šaman, kdo mamuta usmrtil, a lidé si jen jdou pro jeho tělo. Použití zbraní je pak jen nutný rituál. Nevíme tedy, kdy se objevili první šamani, ale možná to byli právě oni, kdo stál za zrozením legendy o lovcích mamutů.

Abychom tedy neskouzli k samolibné iluzi, že co je archeologicky doloženo, je svatá realita. Archeologie je odkázána jen na to, že je situace vůbec nějak dochovatelná a že ji vůbec zachytí a správně rozpoznají. A tak ani objev šamana v našem gravettieny není rozhodně konečným důkazem, že tady vznikl šamanismus a že je toto nejstarší šaman na světě. Šamanismus mohl existovat už o tisíce nebo o desetitisíce let dříve. Tady zřejmě šlo jen o letmý náhodný dotek propastí časů od sebe vzdálených světů.

Příběh brněnského šamana: Zhruba před 28–30 000 lety asi desetiletý hoch začal trpět silnými až nesnesitelnými bolestmi rukou a nohou. Lidově řečeno trpěl kostižerem – zánětem okostice. Přesto se svým údělem bojoval, naučil se

překonávat bolest a vyrůst v silného muže. Pro své schopnosti a vlastnosti se stal kouzelníkem, k němuž neodmyslitelně patřila překrásná čepice pošitá 600 ulitami mořských kelmatek, velké kamenné pektorály, velká soška muže složená z několika částí umístěná snad zevnitř jeho bubnu, jak to ostatně vidíváme na Sibiři dodnes. Byla zde také hromádka umělých kotoučů vybroušených z různých materiálů, stejně jako tu bylo několik lebek zvířat jako pratur, kůň nebo nosorožec. Po jeho smrti, jak to někdy bývá na Sibiři dodnes zvykem, pozůstali rozlomili paličku od jeho bubnu a část mu uložili do hrobu mezi jeho ostatní atributy, kam uložili i sošku z mužova bubnu. Možná, že právě prázdný buben a druhá odlomená část paličky zůstaly na šamanově hrobě a vítr si pohrával s trásněmi zdobícími okraje tohoto hudebního nástroje, jehož zvuk doprovází šamany do světa duchů a zpět.

A co k tématu šamanismu dodávají naši VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚŘ?

Určitě bychom měli odmítnout zjednodušený pohled na gravettienské šamany jako na nějaké zpátečníky a vykuky. Psychologická podpora společnosti z postu sugestivní autority prostředníka ze světa duchů byla tehdy velmi vhodná. Dnes nejste nikde doopravdy sami, často ani na dovolené, ale pokud jste vyrazili na výpravu v gravettienu, bylo dobré, když vás v divočině doprovázeli duchové hor, stromů, skal, zvířete a větru. Hned bylo člověku veseleji. :-D

Zajímavý je mýtus sošky venuše jako matky. Mýtus proto, že nikdy nebyla nalezena ani jedna soška ženy s dítětem. Takže neexistuje žádný skutečně přesvědčivý doklad takového kultu ženy matky. Mýtus kultu ženy matky je tedy produktem naší vlastní kulturní tradice, kdy na začátku někdo něco vyfantazíroval a ono se to ujalo a už se nikdo neptá: „Bože, kdo na tenhle nesmysl vlastně přišel?!“ :-D

Stejně je to s matriarchátem. Ten nebyl nikdy etnologicky doložen, je to jenom romantický mýtus, asi jako Eldorado nebo země Amazonek. A pokud tedy neexistoval u žádného současného nebo historického etnika, není žádný rozumný důvod jej přičítat nějakému starobylému etniku nebo kultuře, která se nemůže bránit. Tento nesmysl je také jen součástí naší kulturní tradice. Matriarchát se rád zaměňuje s matrilineární společností, ale to je úplně něco jiného než vláda žen ve společnosti.

Dalším domácím mýtem je jedinečná světoznámost Věstonické venuše. Věstonická venuše, ačkoli ve světě známa, není osamocena. Snad nejzobrazovanější je venuše z Willendorfu, stejně dobře známé jsou i další, především francouzské venuše. Věstonická venuše je ve světě spíše někdy známa pod označením „Černá venuše“.

Lov a lovci doby kamenné

Lovci mamutů jsou někdy řazeni k nejlepším lovcům zvířete všech dob. Proto je legenda lovců mamutů tak chytlavá. Bezesporu to byli skvělí lovci, ale lov sám byl jen pověstnou špičkou ledovce. Pokud by nefungovalo jejich obdivuhodné zázemí, rozhodně by nebyli tak výrazným etnikem.

Stav zubů, o němž jsme se zmínili, bychom rozhodně neměli připisovat jen nevšedním loveckým dovednostem. Tady hrála

svoji úlohu širší a rozmanitá ekonomicko-hospodářská strategie, o které jsme ještě před pár desetiletími neměli ani potuchy.

Lovci mamutů se dříve zdáli, třeba v porovnání s pozdějšími magdalenienkými lovci koní a sobů, jako „jen nespecializovaní“ lovci, kteří prostě jen fenomenálně využívají jakékoli příležitosti k lovu a jakékoli strategie, lovic vše od zajíčka po mamuta. K tomu jim měla logicky sloužit hned celá škála zbraní, nikoli jako vzpomínaným lovcům koní a sobů, kterým postačil jen vrhač, který je ideální právě na stádní zvíř. Když se podíváme na dnešní či nedávné přírodní národy, pokud se jen nesbírá

vegetace, často se koketuje se zemědělstvím, minimálně je běžné zahrádkářství. I obávaní lukostřelci z Nové Guineje s hrůzu nahánějícím propíchnutým nosem sedí po skolení protivníka doma a kolem pobíhají prasátka a rozprostírá se okopávaná zeleň nejrůznějších obdělávaných plodin. Člověk jako rukodělně specializovaný tvor se nevyhýbá žádné strategii obživy, jen některé upřednostňuje a jiné odsouvá podle specifického klíče, vyplývajícího z kauzality odvozené od prioritních strategií obživy. To znamená, že pokud je v dané oblasti nejdůležitější lov rychle vylovitelných malých zvířat, budou zde lidé jen lovci a sběrači, protože na jejich políčku nestihne nic tak rychle vyrůst. Jakmile vyloví zvířata, budou se zase brzo stěhovat. Pokud kraj slibuje dlouhodobý zdroj masa, už se vyplatí opečovávat nějakou tu rostlinu.

VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚŘ dodávají: Ve své době byla tendence si zjednodušovat svět lovců, sběračů a zemědělců evolucionalisticky. Slovo evoluce budilo pocit vědeckosti a pokroku. A tak se prostě řadily nejrůznější kultury za sebou do umělých škatulek, kdy samotný lov a sběr měl být nejstarší a ohýbání zad nad zeleninou bylo ověčeno gloriolou slávy a pokroku. Tyto představy plně zapadaly do vnímání přírodního člověka – divocha, který byl nesmírně tupý a přežil se a není schopen reagovat na podnět. Ještě i slavný lékař z Lambaréné Albert Schweitzer v polovině minulého století nevěřil, že by se mohl vůbec kdy černoch stát chirurgem. :-D

A když jsme vzpomněli lékaře – kdyby se lovci mamutů cpali jen horami masa, nedopadli by vůbec dobře. Čisté maso ve velkém množství nedokáže lidský organismus dlouhodobě přijímat a onemocní velmi bolestivou dnou. Zvláště pro citlivý organismus dětí je proto vydatná rostlinná strava velmi důležitá.

Lov dospělého mamuta sám o sobě nepředstavoval žádný zvláštní problém. Upřednostňovány byly totiž především menší mladé nezkušené kusy (nejčastěji ve věku 15–25 let), s měkčím masem. Použití vrhače nebo ještě lépe obouručního vrhače umožňovalo násobit razanci použitého těžkého průrazného oštěpu. Mamut, stejně jako slon, není v běžném životě hollywoodský nesmrtný démon, ale obyčejné zranitelné zvíře. Ratiště, které čnělo do prostoru svou vahou a i převedenými pohyby z pohybů samotného zvířete, se pohybovalo tak, že hrot v těle zvířete způsoboval rozsáhlá vnitřní zranění. Při více slonovinových dlouhých projektilích byla úplná paralyzace mamuta zpravidla dílem okamžiku.

Ta nejdůležitější a nejtěžší práce byla ta, která lovu předcházela, a ta, která přišla na řadu po lovu. Jednak bylo třeba vůbec takového vhodného mamuta najít, což bylo, na rozdíl od případného celého mamutího stáda, v krajině se

stromy poněkud náročnějším oříškem. Během lovu se muselo zajistit, aby se k obraně mamuta nepřipojili jiní mamuti. Pak přichází na řadu příprava k lovu, případný šamanský obřad. Poté následuje přiblížení se ke kořisti, co je zase značně náročný úkol kombinující stopařství s meteorologií, protože pach lidí se nesměl k mamutovi dostat.

Po lovu bylo nutné celé tělo řeznický rozporcovat a poté odnést maso i velké kosti pryč, aby nepokazily příští zamýšlený lov. Maso i kosti se musely odnést do tábora a maso samo se muselo také nějakým způsobem zpracovat – zakonzervovat. Všechny popsané práce znamenají poměrně náročné úkoly, z nichž doprava lebek mamutů, či mamutích lopatek a pávní nebo těžkých klů představuje značný problém. Už jen představa stovek kil udícího se masa předpokládá bytelnou konstrukci, ne nepodobnou zpracování velkého množství masa u severozápadních indiánů. Popsaná úskalí okolností lovu mamutů tak mají vysvětlit, proč nebyl lov mamutů nikde ve velkém rozšíření. Náhodné tažení nákladu po sněhu bylo možné u izolovaných epizod. Jinde se lidé stěhovali do místa, kde bylo zvíře zabito, jako například v Severní Americe.

VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚR

V tradici se uvádí jako největší problém vlastní zabítí mamuta. Proto je mamut hnán do hloubených pastí nebo ponechán coby součást mraženého sloniho hřbitova pro hladové a zoufalé lidi, kteří budou hodovat na jeho mršině. Předně – člověk nemá zařívací trakt zařízen na zpracování rozkládajícího se masa. A pak, dospělí vzrostlí mamuti v osteologickém materiálu tábořišť nepřevažují, jejich význam byl omezený. Kostí z příliš velkých kusů mohly být na tábořiště dopraveny, aby v terénu loviště neděsily živé mamuty a nekazily lov.

Jednou z nejstrašnějších zbraní našich gravettienských lovců byly prořezávací hroty. Ty se skládaly z miniaturních vyrobených kousků silicitů či mikrolitů. Pro moravský gravettien jsou charakteristické drobné pilečky. I ty se velmi snadno mohly na takových hrotech zbraní uplatnit.

Každý lovec tehdy musel být předně vynikajícím stopařem, který dovedl v krajině pozorně číst, našel čerstvé stopy zvířete a přiblížil se k němu na minimální vzdálenost. Pak lovec vrhl kopí, rukou, vrhačem, či vystřelil šíp, který pronikl hluboko do těla zvířete, a pokud jej rovnou nezabil, způsobovalo si prchající zvíře samo vlastním pohybem další a další zranění o ostré zuby pilečky. Pak již stačilo lovené zvíře dostopovat.

Mamut srstnatý – král doby ledové

Mamut srstnatý (*Mammuthus primigenius*) byl nejznámějším a současně nejcharakterističtějším zvířetem poslední doby ledové. Lovci ho lovili a podle velkého množství nálezů mamutích kostí na jejich sídlištích se jim v současné době začalo říkat lovci mamutů. Mamut byl také poměrně často zobrazován na malbách a soškách.

Dosahoval délky až 5,4 m a výšky 2 až 2,5 m. Byl velmi dobře přizpůsoben prostředí poslední doby ledové. Měl přibližně 30 cm dlouhé hnědé chlupy, které na hřbetě dosahovaly délky až 90 cm, a velmi jemnou podsadu, která ho společně s asi 2 cm tlustou kůží a 10 cm silnou vrstvou podkožního tuku chránila před mrazem. Na našem území se pohybovala stáda (rodiny) s počtem zpravidla okolo deseti jedinců. Ovšem v dobách sezonní migrace se zde mohla vyskytovat stáda až o 100 kusech. Mamuti byli společenská zvířata, která žila v rodinných

skupinách. Každá skupina se skládala z několika příbuzných dospělých samic a z mláďat obojího pohlaví. Samci po dovršení deseti let toto rodinné společenství opouštěli a žili samostatně.

Hlava mamuta srstnatého tvořila čtvrtinu či dokonce třetinu celkových tělesných rozměrů. Krk byl krátký a masivní a výrazně odděloval hlavu od trupu. Kohoutek byl hrbovitě vyvýšený, ale nedosahoval výšky vrcholu hlavy. Uši mamuta měly jiný tvar a byly menší než slonů, svým tvarem připomínaly spíše uši lidské. Jejich menší povrch zabraňoval úniku tepla a byly zároveň méně vystaveny účinkům mrazu. Chobot a kly sehrávaly důležitou roli při přijímání potravy. Chobot byl složen z několika tisíc svalových prstenců, které mu umožňovaly mimořádnou pohyblivost při manipulaci s potravou nebo s drobnými předměty. Chobot neobsahoval žádné kosterní součástky.

Vedle srsti a chobotu byly dalším charakteristickým rysem mamutů kly zvláštního tvaru. Mladí jedinci měli tzv. mléčné kly, jejichž délka dosahovala asi 10 cm. Vyrůstaly jim ve věku šesti měsíců, po dovršení jednoho roku vypadly a byly nahrazeny trvalými. Kly mamuta měly v porovnání se sloními kly odlišný tvar. Byly spirálově zatočené, přičemž pravý a levý kel směřovaly opačným směrem. Při pohledu zepředu téměř vytvářely uzavřený kruhový útvar, v němž se konce křížily. Mamut měl dále vyvinuté specializované zuby, které byly zřasené, neboť hlavní složkou jeho potravy byly trávy, které často bývaly mimořádně tuhé.

Postavení končetin mamutů bylo pod tělem téměř kolmé, jako sloupy nebo pilíře. Relativní délka kostí končetin mamuta srstnatého je srovnatelná se žijícími slony, ale jejich průměr a mohutnost byly mnohem větší. Každá noha mamuta měla pět prstů, ale jen tři nebo čtyři kopýtká. Ocas sestával z 21 obratlů, celková délka však byla jen nepatrně kratší než slonů. Pohledově jeho délku kompenzovaly až 60 cm dlouhé silné štětiny. Tím si ocas uchoval svou základní funkci – odhánět dotěrný bodavý hmyz, který se v životním prostředí mamuta vyskytoval v hojném počtu.

V současnosti známe celkem osm druhů mamutů. Za nejstarší známé druhy jsou považováni mamut jihoafrický

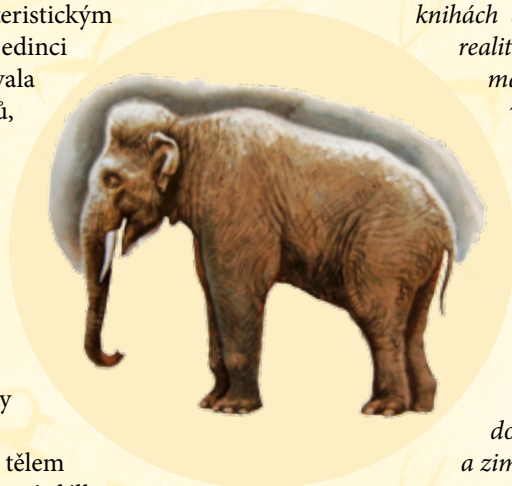
a africký, žijící především na východní polovině afrického kontinentu. Dále tu máme mamuta jižního, rozšířeného mimo Skandinávii po celé Evropě, dále ve střední a východní Asii a dokonce v Severní Americe. Pouze na evropském kontinentě byly objeveny pozůstatky mamuta rumunského, sardinského a krétského. Největší z rodu *Mammuthus* mamut stepní žil opět mimo Skandinávii po celé Evropě a dále v severní a střední Asii. A konečně je tu mamut srstnatý, který měl jako jediný dlouhou a hustou srst. Byl to zeměpisně nejrozšířenější druh, mimo severní Skandinávii a jihovýchodní Asii žil po celé Eurasii a v Severní Americe.

VYMÍTAČI MÝTŮ A POVĚR zahledění v majestátnost těchto obrů dodávají:

Vyobrazení mamuti, které najdeme v mnoha knihách a muzeích, vůbec nemusí odpovídat realitě. U současných výtvarníků je oblíbené malovat mamutům jakési zježené vztyčené šošolky na místech lidských vlasů. Se stejnou samozřejmostí malují mamutům ohromné, velmi stočené kly. Není však nejmenší důvod si vymýšlet, jak mamutí srst vypadala. Její proměny délky na různých částech těla velmi dobře zachycují některé kresby a rytiny, vytvořené samotnými současníky mamutů. Tato autentická zobrazení dokonce sledují i proměnu mezi letní a zimní srstí.

Na kresbách a rytinách dávných lovců nemají mamuti velkolepě stočené kly. Pravda je taková, že ačkoli v muzeu můžeme skutečně vidět spousty dlouhých klů, asi jedna třetina jejich délky zůstala ukryta v jejich hlavách, aby dobře držely. Mohutné kly u našich mamutů byly vzácné a byly doménou jen některých majestátních kusů

A také dodávají, že éra lovců mamutů, spadající pod obdivuhodný gravettien, který byl nejdéle trvající kulturou moderního člověka v Evropě, je na jakékoli mapě, časové ose nebo názorném diagramu jen tenkou, téměř zanedbatelnou čárečkou na veliké ploše, která vyjadřuje ostatní čas od počátku lidské existence – od počátku paleolitu.

Zvířata starší doby kamenné

Doba lovců mamutů je charakteristická širokou druhovou četností zvířat. Na dnešní Moravě žily některé druhy, nyní již vyhynulé, jako například mamut srstnatý či nosorožec srstnatý. Vedle těchto v současnosti již vymřelých zvířat či pro naše území „exotických“ druhů, jako například polární liška, kůň sprašový či sob polární, zde žilo mnoho velkých savců, kteří zde dosud přetrvávají. Jako příklad lze uvést jelena lesního, srnce obecného, prase divoké, medvěda hnědého, kamzíka, kozorožce či zajíce.

Při archeologických výzkumech v boršické místní trati Chrástka byly objeveny kosti několika dospělých jedinců a jednoho mláděte mamuta srstnatého, dále nosorožce srstnatého, sprašového koně, medvěda jeskynního, rosomáka

sibiřského, vlka obecného, lišky polární, soba polárního a zajíce běláka. Celkem se jednalo o několik tisíc různých kostí.

Medvěd jeskynní byl velký přibližně jako medvěd grizzly. Jeho délka těla byla 2 až 3 m, hmotnost dosahovala až 800 kg. Jeskyně vyhledával na přezimování a k rození mláďat. Podle stavby chrupu se živil převážně rostlinnou potravou. Tento medvěd patřil spíše k vzácným loveckým trofejím lovců, protože byl velmi silný, rychlý a obratný, nebylo snadné ho ulovit.

Nosorožec srstnatý byl stejně jako afričtí nosorožci ohromně a statné zvíře s dvěma rohy na hlavě, z nichž přední dosahoval velmi nápadné velikosti. Proporce i osrstění nosorožců dobře známe z dobových vyobrazení. Právě i naši gravettienci vytvářeli jejich plastiky, stejně jako plastiky ostatních zvířat. Jenže je tu jeden zásadní rozdíl, ostatní zvířata byla skutečně lovena. Kdybyste hledali kosti nosorožců coby zbytky kuchyně, s výsledkem byste nebyli spokojeni. Alespoň lebka mláděte srstnatého nosorožce figurovala v hrobě brněnského šamana, nebo z nosorožčí kosti byla vyrobena pěkná veslovitá pracovní lopatka. Vypadá to tedy, že nosorožec byl pro lovce mamutů zřejmě spíše totemovou nedotknutelnou bytostí. Nenechte se zmást, tyto nebezpečné živé tanky s bodci namířenými

proti vyzyvateli docela bez potíží lovili už neandrtálci. Pro lovce mamutů by tedy také nebyl problém si na nich vylepšit jídelníček, ale evidentně to nedělali a zřejmě si mohli dovolit tento zdroj potravy vypustit. Skutečností však je, že se jedná o pomalu se rozmnožujícího býložravce, na rozdíl od koní nebo sobů. Nakonec podobná regulace i mytologizace byla možná i u mamuta.

Nosorožec srstnatý je tedy v tomto ohledu tajemným a záhadným tvorem.

Sob polární je typické severní zvíře. Žije ve velkých stádech, která se přemísťují za potravou na poměrně velké vzdálenosti. Mají neuvěřitelně teplou zimní srst a k dýchání studeného vzduchu jim slouží i unikátní třetí plíce. Parohy na hlavě nosí

i laně. Laně mají parohy v zimě, kdy si chrání potravu pro mláďata, a samci se zdobí parohy naopak během léta, kdy bojují mezi sebou o samice. Lidé soby loví nebo je mají poloochočené. V tom případě mohou využívat jejich mléko, maso, kožešiny a parohovinu, ale běžně je používají i v záprahu nebo k jízdě.

V jeskyni Pekárna v Moravském krasu našli badatelé skupinku tří **koní sprašových** vyrytou na zvířecím žeburu. Koně se zde spokojeně pasou a sledují okolí. Ano, tak divocí koně žijí dodnes, ve stádech, která vedou hřebci. Koně byli v paleolitu velmi často lovenými zvířaty, na jejichž lov se mnohá etnika dokonce úžeji specializovala.

Vlci obecní jsou společenská zvířata, žijící v rodinných smečkách, které vede jediný dominantní pár. Jsou znamenitými běžci, kontrolují velká teritoria, kde společně loví nemocná a stará zvířata. Dovedou se dobře adaptovat i na lov malých hlodavců, kteří v určitých místech a v určitém období tvoří hlavní zdroj jejich potravy. Jejich výhodou je vynikající čich a neuvěřitelná vytrvalost při dlouhém běhu. Svoji vysokou inteligenci využívají při nutnosti rychle řešit složité situace při společném lovu, vzájemných vztazích i při taktice procházení teritoriem.

Je těžké, ne-li přímo nemožné, vždy správně rozlišit podle

kostí, jestli na nalezišti máme pozůstatky **lišky** obecné, nebo lišky polární. Druhy se odlišují hlavně na základě zubů. Liška je typem velmi houževnaté, rychle se množící menší šelmy. Ve starší době kamenné na Moravě patřila liška k trofejním zvířatům, její drobné, provrtané špičáky zdobily například i čepice dolnověstonických lovců mamutů, jak se zjistilo u nálezů známého věstonického trojhrobu.

V táborech lovců mamutů registrujeme zřejmě nepočteněji zaječí kostí. Proto někteří specialisté, když vyslovují označení lovci mamutů, myslí tím zároveň tak trochu i označení lovci zajíců. **Zajícům polárním** se mění srst na zimu z hnědé nebo šedé na bílou. Dělají si nory do země nebo do sněhu, které pak slouží jako úkryty pro mláďata. Dospělí zajíci do nich téměř nikdy nezalézají.

Rosomák sibiřský je největší suchozemský člen čeledi *lasicovitých*. Velikostí připomíná poněkud přerostlejšího jezevce. Dospělý rosomák dorůstá délky 65 až 107 centimetrů a jeho váha dosahuje 9 až 25 kilogramů, výjimečně samci mohou vážit přes 30 kilogramů. Jedná se však o nečekaně silného *masožravce* a mrchožrouta, který v mnohém připomíná

spíše medvěda nežli lasici. Má reputaci zuřivého a silného zvířete, pověstná je jeho schopnost ulovit mnohem větší zvíře, než je sám, a to třeba i jelena. Zároveň procvičuje svoje tělo v nejrůznějších hrách, zvláště mláďata a mladí rosomáci. Zdokumentované je jejich nadšené klouzání ze zasněženého svahu, kdy se opakovaně vrací užít si této zimní atrakce. Rosomák obývá především území tajgy a tundry severní polokoule, nejvíce jedinců se vyskytuje v severní Kanadě, na Aljašce, v severských státech Evropy, v západním Rusku a na Sibiři. Anatomicky se jedná o silné a svalnaté zvíře s krátkýma nohama, širokou kulatou hlavou, malýma očima, krátkýma kulatýma ušima, připomínající spíše medvěda než ostatní členy čeledi *lasicovitých*. Přestože má krátké nohy, může se díky svým velkým pětiprstým tlapám a správnému postoji pohybovat i v hlubokém sněhu. V období gravettienu jsou nálezy rosomáků vzácné, ale v Boršičích byly nalezeny pozůstatky celkem tří jedinců, což je unikátem mezi tábořišti lovců mamutů. Ulovit rosomáka je velké umění i dnes, protože se jedná o velmi vychytralé zvíře. Uvažuje se proto i o využití otrávených návnad (pomocí rostlinných jedů).

Svět dětí lovců mamutů

Dětství je údobí, kdy je třeba připravit se na život dospělých, ale je nutné také žít život dítěte. Děje se tak podle okolností i vnitřního nastavení délky dětství a inklinaci k určitým zálibám. Pro dospělé nastává úkol začleňování těchto malých lidiček do jejich společnosti, a to vždy s ohledem na jejich věk a jejich fyzické i duševní možnosti. Na rozdíl od klasických zemědělců, kde se staví na strategii množství dětí, je u přírodních národů preferován daleko menší počet potomků, kteří se šetrněji začleňují do společnosti.

Středověká měřítko s vysokou dětskou úmrtností, promítnutá na gravettien, neplatí. Je to úplně jinak koncipovaná společnost a také nákazy a epidemie se šíří odlišně. Ale to se vždy nevědělo. Proto by kdysi byla naprosto směšná myšlenka, že gravettienci budou odívat děti do honosných a na zhotovení časově náročných oděvů. Před půl stoletím v Rusku, nedaleko Vladimíru u potoka Sungir, byly nalezeny tři kompletní podzemní hroby třech gravettienských lidí. Jednoho dospělého muže a dvou dětí. Asi osmileté holčičky a zhruba jedenácti- či dvanáctiletého chlapce. Nečekané a šokující byly jejich oděvy, které kdysi zdobily tisíce ručně vyřezávaných a vrtaných korálků, které nyní, po 25 tisících letech ukazovaly v pásech a řádcích, kde končila halena, kde boty, jak probíhaly kalhoty, kde byl lem čepice.

Jak muž, tak děti, byli zdobeni stejně – tisíci korálky. A zatímco dospělý v hrobě neměl milodary, děti byly obklopeny předměty, kdy nechyběly zbraně z narovnávané mamutoviny a chlapce doprovázeli malý kostěný koník a zubřík. A tak není divu, že se tyto úžasné hroby nehodily do bigotního výkladu primitivních předků, a proto byly na dlouhá léta zcela přehlíženy.

Ohromného významu pro nahlížení na pravěk, jaký mají hroby ze Sungiru, si byli vědomi sami jejich objevitelé. Zpracovali materiály, jak nejlépe jako vědci dovedli, klasickým muzejním způsobem. K jejich překvapení však fádní sádrové portréty ani fotografie koster s korálky nikoho nenadchly. Vše se náhle změnilo, když se propagace ujal specialista na rekonstrukce dávných kultur Libor Balák, který původně studoval právě propagaci. Jím do dvou barevných obrazů zpracované sungirské hroby obletěly doslova celý svět a jsou dnes součástí nejrůznějších vědeckých prací, televizních

a výukových pořadů a pochopitelně učebnic po celém světě, a to jak oficiálně se všemi svoleními a náležitými poctami, tak i ve vší tichosti načerno. :-D

Podle okolností jsou i u přírodních národů zapojovány děti do práce. Jejich výhodou je dokonalý zrak na blízko, proto třeba u Eskymáků pomáhají s šitím. Příprava na jejich roli v dospělosti je u dětí limitována neukončenou osifikací kostí, proto je rozvoj pohybů a činností veden ne silově, kdy by se kosti snadno deformovaly, ale třeba pomocí hravé rukodělné činnosti, aby se rozvinula jemná motorika. To je pochopitelně úděl všech lidí, kteří se už kdysi dávno vzdali lezení po stromech a ruka se specializovala jiným směrem.

Stejně jako je nutné rozvíjet neuromotoriku, je třeba cvičit prostorovou představivost, každý z chlapců v gravettienu bude konstruktér, řemeslník i designer a děvčata módní návrhářky, švadlenky a kuchařky. Na šití oděvů nekoupí žádné stříhy, budou postupovat jen podle určitých předávaných zvyklostí a ostatní je na jejich umu.

A protože právě v době psaní tohoto textu si malíř pravěku vyměňoval svoje zkušenosti s dr. Michelle Claire Langley

z Australského výzkumného centra pro lidskou evoluci, která se věnuje právě tématu dětských hraček v pravěku a u přírodních národů, můžeme přinést úplně nový pohled na téma. Předkládáme tak koncepci, v které je rozvoj dovedností u dětí motivován zálibou ve hrách a rozvíjí se všemi směry, kdy napodobují život dospělých, ale i starších dětí. Proto u přírodních národů najdeme hračky všeho druhu, od panenek, modelů lodí, po malá funkční indiánská teepee, které pro ně vyrábějí dospělí. Proto kožešinou figurku mamuta nebo posvátného majestátního nosorožce, oštěpy a vrhač či model lodky bychom čekali u gravettienského kluka, u malé dívky to bude model obydlí a panenka. A pochopitelně je třeba poznávat nejrůznější zvířata, a to nejen v hračkách, ale i jako živá, domů rodiči přinesená mláďata. Pro děti v gravettieniu byl takovým nejbližším zvířecím kamarádem stejně jako dnes pesek.

Ještě donedávna se děti i v naší kultuře rozvíjely všestranně a harmonicky a jejich záběr v některých ohledech převyšoval zájmy dospělých. Běžné jsou u dětí výtvarné činnosti, kdy se snaží pochopit a uchopit svět, procvičit tak ruku i mysl a ukládat si poznatky do své velké databáze znalostí a návodů. A tak zatímco je mezi dětmi mnoho sochařů nebo malířů, v dospělosti zájem o tyto činnosti v drtivé většině rychle sám mizí.

Člověk jako živočich specializující se na ovládnání hmoty, jejímž prostřednictvím uskutečňuje naplňování svých záměrů, by pochopitelně musel mít mozek obra, kdyby chtěl na vše, čeho bude v technice užívat, přijít sám. Daleko výhodnější a úspornější je mít okruh učitelů, sblížit se s nimi a již hotové dovednosti okopírovat a upravit si je pro vlastní potřebu.

Jak děti rostou, jejich svět dětských duchů a dětských her se mění tak, jak jim přibývá síly a moci. Aby se dobře zařadily do málo početných skupin lidí přírodních národů, musí být schopnými a pilnými lidmi. Jinak by se taková společenství brzo zhroutila. Ale výchova včasného včleňování nebývá ani zde pro každého. Společnosti, které jsou lidnatější a hierarchizovanější, nechávají dětem výše postavených více nesmyslné svobody a jejich výchovu přenechávají více na cizích lidech. Takové děti se pak budou chovat v dospělosti egocentričtěji a necitlivěji k ostatním. Jak to kdysi komentoval známý antropolog Claude Lévi-Strauss: „... pak si je šlechta svým chováním podobna všude na světě...“

Pro bohatost zdobení oděvů jsou děti ze Sungiru někdy podezírány, že patřily právě k takovým dětem z vyšších kruhů tehdejší společnosti.

Závěrem je určitě dlužno vysvětlit

Proč zkoumat dávné kultury? Proč se zabývat minulostí? Význačný rakouský vědec Konrad Lorenz vysvětluje, že zabývat se skutečnou biologií, nikoli tou pohádkovou, vede lidi k zodpovědnosti. Představení pohádkové evoluce, která vše řeší a vede ke šťastným a úspěšným koncům, je nejen úplně naivní, ale i nebezpečná hra. Lidé rezignují a přestanou se o věci kolem starat, protože podle nich to sama evoluce zařídí, vyřeší a zdokonalí. Ne, takto evoluce rozhodně nepracuje, je to jen slepý bezcílný mechanismus s řadou nepovedených pokusů a vymření.

Věda, která je spravedlivá, je složitá, neslibuje jednoduchá vysvětlení. Co nám bylo o vědě předloženo jako dětem, je ve skutečné vědě nebo ve skutečném světě často a nesrovnatelně zašmodrchanější, nebo rovnou o něčem docela jiném.

Proto školní schodiště pokroku a evoluce člověka a kultur je pro praxi k nepotřebě. A když se na tuto představu navlékají skutečné artefakty nebo i správná data, vidíme pak jen mix fakt a fikcí, který jako celek není a nemůže být nikdy v pořádku.

Spíše tušíme, že nakonec by bylo snad hned daleko lepší, kdyby se pro naše lovce mamutů použil mistr pro sibiřská etnika. Navlékání artefaktů a poznatků o lovcích mamutů na model prostého školního prvobytně pospolného pračlověka možná stálo zbytečně příliš mnoho času, než se ukázalo jako zcela umělé a nepoužitelné.

Jestli se někam dostáváme dopředu se svými výzkumy, není to ani tak naše zásluha, ale je to především proto, že kultura lovců mamutů byla neuvěřitelně výrazná, a má tak svoje výrazné sugestivní kouzlo podmanivosti, které oslovuje badatele i veřejnost již třetí století.

Poděkování za přízeň čtenářovu

Celý ten velký text, který jste právě pročetli, je vlastně velikou rekonstrukcí, velkým modelem fungování kultury tak dávné a tak vzdálené, že je to projekt hodný cestovního výkonu komické lodi Enterprise kapitánů Jamese T. Kirka nebo Jean-Luca Picarda. Snažil jsem se, aby byl dosavadní text i pro laika srozumitelný a pokud možno působil dojmem jasných, určitým způsobem uzavřených vyřešených tematických celků.

A tady bych pro ty, kterým právě taková prezentace vyhovuje, toto čtení ukončil a poděkoval za jejich pozornost a milou společnost.

Poděkování autorům

A teď úkol z nejtěžších, vysvětlit, jak to bylo s vytvářením textů pro tuto brožurku. Její původní podobu zpracovali **Petr Dula, Petra Vichová, Milan Železník**, odvedli velký kus skvělé základní práce. Na pomoc se jim vydal v roli korespondujícího autora **Libor Balák**, který zrovna touto prací testuje odbornou konsilienční metodu rekonstrukce a už má svůj sehraný tým odborných dobrovolných poradců Antroparku a spoluautorů – „*Společenství konsilience*“: **RNDr. Roman Bortel, Ph.D., RNDr. Miriam Nývtová Fišáková, Ph.D., Ing. Petr Škrdla, Ph.D.** Ti odvedli ohromný kus práce, a to i za své kolegy. Tým současných aktivních poradců je totiž podstatně větší, ale prázdniny a dovolené udělaly svoje. Přesto alespoň poděkování patří i archeologovi a etnologovi **Mgr. Jaroslavu Jiříkovi, Ph.D.**, který pod nátlakem poskytl také několik cenných informací, a čirou náhodou odvedla svůj správný díl práce i australská kolegyně **Dr. Michelle Claire Langley** z Australského výzkumného centra pro lidskou evoluci.

STEZKA LOVCŮ MAMUTŮ V BORŠICÍCH

Vydavatel: obec Boršice, Boršice 7, 687 09 Boršice u Buchlovic,
tel.: 572 501 121, www.borsice.cz.

Druhé vydání vyšlo dne 30. října 2017.